

A 7. ÉVFOLYAMOS TANULÓK SZOCIÁLIS KOMPETENCIÁJÁNAK VIZSGÁLATA BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN (2006–2007.)

Bevezetés

Az Európai Tanács 2000-ben, Lisszabonban elismerte, hogy egész Európa számára kihívást jelentenek a globalizációs, integrációs folyamatok, valamint a tudás alapú gazdaság irányába való elmozdulás. A nemzetek közötti éles versenyhelyzetben az előnyöket már nem a gazdasági erőforrásokban, sokkal inkább a humán tőke iskolázottságában, kreativitásában, rugalmasságában kell keresni.

A modernizáció hatása a mai magyar közoktatás feladatait is átértékelésre kényszeríti, változást sürget a személyiségfejlesztés feladatrendszerében és a hozzá kapcsolódó pedagógiai szerepvállalásban. Felértékelődött az iskolák szerepe az élethosszig tartó tanulás megalapozásában, az oktatás tartalmával, mikéntjével kapcsolatos kérdésekre adott helyes válaszok megtalálásában, annak értelmezésében.

A társadalmi-gazdasági fejlődés szükséglete az egyénnel szemben a használható tudás birtoklása, melynek kialakítását nagyban meghatározza az iskolák, ezzel együtt a pedagógusok szemléleti paradigmaváltásán túl az átfogó tartalmi, módszertani és nem utolsósorban személyiségbeli megújulás, amely biztosíthatja a közoktatás számára a reformpedagógiákból már jól ismert és a 21. században újra igényelt *életre felkészítő* funkciót. A személyiség életre való felkészítését nem garantálhatjuk kész ismeretek közvetítésével és a tudás technokrata értelmezésével, csakis az egyén szükségleteiből kiinduló, a személyiség optimális fejlődéséhez szükséges kompetenciafejlesztéssel, a konstruktivista pedagógia hatásaként ismert egyénileg konstruált tudás kialakításával. A személyiséget kell versenyképessé tenni és fejleszteni annak érdekében, hogy a változó világ igényeire mindenkor megfelelően tudjon reagálni.

Világosan látszik, hogy azok az intézmények, amelyek nem vállalják fel a személyiségfejlesztési nevelési feladatokat, csupán intellektuális fejlesztést céloznak meg, hosszú távon tanulók egyéni sikerességét gátolják, munkaerő-piaci lehetőségeiket csorbítják, társadalmi mobilitásukat gyengítik. Goleman (2004.) szavaival élve: „A munka világa változóban van. Új mércével ítélnék meg minket: nem csak annak alapján, milyen okosak vagyunk, vagy milyen képzettséggel és szakértelemmel rendelkezünk, hanem annak alapján is, mennyire tudunk saját magunkkal és másokkal bánni.”

Az Európai Unió dokumentumai (oktatási dokumentumok, fejlődést felvázoló dokumentumok, stratégiai dokumentumok) megerősítik a fenti gondolatot, és előrevetítenek egy szociomorális személyiséget, aki kellő önismerettel rendelkezik, önfejlődésre képes, önálló, ugyanakkor kooperatív, tetteiért felelős, tiszteltudó, toleráns, felnőtt életre alkalmas, problémamegoldó, kommunikatív és munkára orientált. Az általános személyiségfejlesztési irány neveléstudományi szempontból releváns értékek kialakítását célozza meg, melyeket a dokumentumok kompetenciaként definiálnak. A pedagógiai kompetencia ilyen értelemben szinonimája a pedagógiai értéknek.

A pedagógiai érték minden esetben kettős funkciót lát el: egyrészt az egyént fejleszti, másrészt a közösség számára is eredményes tud lenni, így valósítja meg a konstruktív életvezetés feltételeit. A konstruktív életvezetés az egyén aktivitása, vagyis viselkedése során fejleszthető, orientálható. A nevelés célja mindenkor az autonóm, belső szükségletből fakadó magatartásformák kialakítása.

A pedagógiailag releváns értékeket ma, a 21. század igényelt kulcskompetenciái között tartjuk

számon. A „kulcs” kifejezés ebben az értelemben a sikeres élet záloga, mely lehetőségeket nyújt, de a döntéseket mi hozzuk.

Napjainkban egyre gyakrabban foglalkoznak a szakértők a szociális kompetencia kutatásával. Nem véletlen ez, hiszen egyre több adat áll rendelkezésünkre arról, milyen nagymértékben befolyásolja az emberek egyéni és szakmai boldogulását a szociális viselkedés.

A szociális Nagy József (2002.) értelmezésében a személyiség szociális értékrendje, szociális motívum-, készség-, képesség- és ismeretrendszere, valamint szociális aktivitása (szociális magatartása, viselkedése). Nagy-Zsolnai (2001.) szerint a szociális kompetencia a szociális aktivitás pszichikus rendszere, amelyben a szociális képességrendszer komplex és egyszerű képességekből, a képességek elemeiből (készségekből, rutinokból, ismeretekből) szerveződik.

A család után az iskola befolyásolja legjobban a szociális kompetencia fejlődését. Ezt a befolyást az iskola és az osztály fizikai környezetének, szociális strukturáltságának és kultúrájának, az iskola által közvetített szociális értékek körének, a pedagógus személyiségének, módszertani repertoárjának együttes hatása gyakorolja. A meleg, nyitott iskolai légkör, a tanuló-központú tanulás és tanítás, a kooperatív tanulási formák alkalmazása, a sokféle tanulási forrás biztosítása, a személyközi kapcsolatok sokasága mind fejlesztő hatású.

Bábosik István (2003.) kutatásai alapján elmondható, hogy az iskolának különleges szerepe van a 7. évfolyamos tanulók erkölcsi fejlődésének orientálásában, a moralitás megalapozásában. Az itt szervezett nevelési hatásrendszer jelentős mértékben befolyásolhatja annak a folyamatát, hogy a 7. osztályban jelentkező autonóm vezérlésre való áttérés pozitív vagy negatív irányban realizálódik-e. Amennyiben a pedagógiai célok nem vagy rosszul rögzülnek, olyan nevelési deficit keletkezik, amely később egyáltalán nem vagy csak igen nehezen hozható helyre. Kutatási adatai egyértelműen bizonyították, hogy az erkölcsi magatartási és motivációs sajátosságok minősége mindenekelőtt a környezeti-pedagógiai hatásokra mutat nagyfokú érzékenységet.

Szociális kompetencia alatt vizsgálatunk során az egyén szűkebb-tágabb közössége irányában megmutatkozó viselkedésformáinak összességét értettük, mint pl. az egyén másik emberhez való viszonya, kommunikációs kultúrája, együttműködő készsége, problémamegoldó stratégiái.

A viselkedésformák értelmezésünkben szociális motívumokból, ismeretekből, készségekből, képességekből állnak és szükségletből fakadnak, szociálisan tudatos, a másik embert, a társadalmat figyelembe vevő magatartást előidézve. A szociálisan tudatos egyén fejlesztése az erkölcsi nevelés területén belül valósítható meg. Az iskolának meghatározó szerepe és felelőssége van a szociális kompetencia fejlesztésében és az oktatásba való integrálásában. Ez készítetett minket e terület mérésére.

A méréssel kapcsolatos teendők megszervezése és koordinációja 2006 áprilisában kezdődött. A településtípus, a képzéstípus és az állami – egyházi iskolák szerinti reprezentatív mintába 16 iskola került, amelyek esetében a 7. évfolyamon egy véletlenszerűen kiválasztott tanulócsoporthal mértünk. Ez összesen 354 tanulót jelentett.

Köszönettel tartozunk a Bács-Kiskun Megye Közoktatásért Közalapítványnak és a Bács-Kiskun Megyei Pedagógusháznak, amelyek támogatásával a mérés elvégzése lehetővé vált.

A mérés megszervezése, lebonyolítása és az eredmények feldolgozása, elemzése 2007 márciusára befejeződött. Eredeti szándékunknak megfelelően nem csupán egy olyan elemzést szeretnénk közzétenni, amely régiókn egy reprezentatív mintáján rögzíti a szociális kompetencia aktuális állapotát. Sokkal jelentősebb az eredményekben rejlő tanulságok, ok-okozati összefüggések feltérképezése, hogy az oktatásban részt vevő és annak minőségéért elsősorban felelős pedagógusoknak segítséget nyújtson, új stratégiák kialakítására ösztönözzön a szociális kompetencia fejlesztésében és az oktatásba való integrálásában. Ebben a reményben ajánljuk mindenki figyelmébe megyei mérésünk összegző tanulmányát.

A mérés célja

Mérésünk fő célja az volt, hogy megvizsgáljuk a szociális kompetencia fejlettségi szintjét Bács-Kiskun megye 7. évfolyamos tanulói körében. Célunk volt az általunk készített kérdőív segítségével feltárni e vonatkozásban a tanulók személyiségének motivációs rendszerét, s következtetéseket levonni az intézménytípusok és a települések szociális kompetenciát biztosító pedagógiai feltétel- és hatásrendszerét illetően. A szociokulturális háttérvizsgálat során összefüggéseket kerestünk a tanulók szociális körülményeinek, intellektuális háttérének és szociális kompetenciájának szintje között.

Mintavétel

1. táblázat: A minta összetétele

A településtípus szerinti minta rétegei	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Iskolák sorszáma
Megyeszékhely 20,6%	3	73	15, 8, 3
Város 26%	3	92	2, 9, 11
Kisváros 18,9%	3	67	1, 7, 6
Nagyközség 4,8%	1	17	4
Község 29,7%	6	105	10, 12, 13, 14, 16, 5
Összesen 100%	16	354	
A képzési típus szerinti minta rétegei	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Iskolák sorszáma
8 osztályos ált. iskola 82,5%	14	288	2, 1, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 8, 3, 4, 5, 6
8 osztályos gimn. 8,5%	1	32	15
6 osztályos gimnázium 9%	1	34	11
Összesen (100%)	16	354	
Állami-egyházi ált. iskolák szerinti minta rétegei	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Iskolák sorszáma
Világi ált. iskolák 93%	15	333	2, 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 8, 4, 5, 6
Egyházi ált. iskola 7%	1	21	3
Összesen (100%)	16	354	

Az 1. táblázat szerinti 354 fős mintán a reprezentativitást településtípus, képzéstípus és állami-egyházi iskolák szerint biztosítottuk.

A mérés módszere

A kutatás módszerül a minta magas száma miatt az *írásos egyéni kikérdezést*, ennek is a leghatékonyabb változatát: a kérdőíves felmérést választottuk. A módszer tudatában – a kapott eredmény elemzése során – nem arról szerezünk adatokat, hogy a tanulók milyen szociális részképességekkel, készségekkel és motívumokkal rendelkeznek, csupán arról, hogy milyen kompetenciák meglétéről nyilatkoznak a kérdőíven.

A válaszadó mozgásteret szerint a kérdéseink *zárt*, illetve *nyílt* kérdésekből álltak. A nyílt kérdésekkel a tanulók saját nézeteinek, viszonyulásának, véleményének, motívumainak megjelenését kívántuk biztosítani. A kérdésekre adott válaszokat a *tartalomelemzés* módszerével vizsgáltuk. Zárt kérdéseink között feleletválasztást, ezen belül is alternatív választást és többszörös választást tartalmazó feladattípusok, valamint rangsorolást igénylő kérdések szerepeltek.

A vizsgált pszichikus területek

A kérdőív (1. sz. melléklet) a szociális kompetencia vizsgálatát hat területen kívánta feltárni, ezzel is biztosítva a szociális kompetencia megjelenésének sokszínűségét az egyén viselkedésében. E területek a szociális kompetencia motivációs – szükségleti bázisából kiinduló, szociális viselkedésben megjelenő magatartásformáira kérdeztek rá. A következőkben a szociális kompetencia vizsgálatának hat területét és a hozzá kapcsolódó kérdések számát mutatjuk be:

- Az élethosszig tartó tanulás képessége – életcélok: 2., 3., 4., 5., 20., 21. kérdés
- Önismeret képessége: 9., 10., 11., 24. kérdés
- Érzelmi kompetenciák – empátia, tolerancia, tisztelet, nyitottság képessége: 12., 13., 14., 18. kérdés
- Együttműködés képessége: 15. kérdés
- Versenysszelleme képessége: 16., 17. kérdés
- Problémamegoldás képessége: 6., 7., 19., 20., 22., 23. kérdés

Az egyes kompetenciaterületekhez tartozó kérdések keverték, a besorolás azt jelzi, hogy ehhez a kompetenciaterülethez tartoznak legtöbb aspektusukat tekintve.

A kérdőív nyílt kérdései, melyek egyéni választásokra kívántak rámutatni, a következők: 7., 8., 10., 11., 13., 14., 21., 25.

A szociokulturális háttér vizsgálatára, a tanulók szociális körülményeinek, intellektuális háttérének és szociális kompetenciájának szintje közötti összefüggések keresésére a következő kérdések szolgáltak: 8., 26., 27., 28., 29., 30., 31.

Az egyéb kérdések kategóriájába soroltuk azokat a kérdéseket, amelyek a tanulói válaszok nemek közötti megoszlásának, illetve a tanulmányi átlageredmények és a vizsgált szociális képességek közötti összefüggéseknek a vizsgálatára adtak lehetőséget: a kérdőív 1. és 32. kérdései.

A kérdéstípusok megjelenésének elméleti háttere a személyiség szociális kompetenciájának vonatkozásában

Mitől függ, hogy valaki fejlett vagy fejletlen szociális kompetenciájú egyénné válik? A kutatások kimutatták, hogy a fejlett szociális kompetencia kialakulásának egyik előfeltétele az, hogy az egyén pozitív önértékeléssel és a környezetével kapcsolatban pozitív attitűddel rendelkezzen. Mások pozitív elfogadása, az aktív közreműködés, az egészséges versenyszellem, a hatékony problémamegoldás és kommunikáció ugyancsak fontos eleme a szociális kompetenciának. Mindegyik komponens elősegíti, hogy az egyén interakciói során sikeres legyen, s az interakciós partner vagy partnerek visszajelzései alapján helyesen változtasson viselkedésén, ha ez szükséges. A szociális kompetencia alakulására fejlesztőleg hat, ha a problémákat az egyén kreatívan, alternatív módon képes megoldani úgy, hogy közben saját és a csoport érdekeit egyaránt figyelembe veszi. Végül a nyitott, barátságos és együttműködő egyéniség szintén pozitív hatású a szociális kompetencia alakulásában.

Az élethosszig tartó tanulás (továbbiakban ÉTT) képességének vizsgálatával azt kívántuk feltárni, hogy a tanulók mennyire készültek fel az életben rájuk váró folyamatos változásokra, mennyire birtokolják az Európai Unió által meghatározott versenyképességhez szükséges készségeket, képességeket. Az ÉTT olyan tanulási vágy, szükséglet meglétét jelenti az egyénben, amely lehetővé teszi számára a különböző igények szerinti önkéntes fejlődést. Az, aki nem képes változni – rugalmatlan –, nem lesz képes saját korlátai mögül kilépni, zárva maradnak előtte a lehetőségek, kudarcokat élhet meg. Az egyéni sikertelenség pedig szociális sikertelenséget vonhat maga után. A tanulás megszerettetése, a tudás értékékként való felfogása az iskoláknak, a pedagógusoknak elsődleges nevelési – oktatási feladata, a tár-

sadalmi mobilitás záloga, az esélyegyenlőtlenségek leküzdésének indikátora lehet.

Az önismeret képessége, vagyis az egyéni lehetőségek és korlátok ismerete, a reális énkép kialakítása előfeltétele az önfogadásnak. Csak az az ember képes másokat tisztelni, elfogadni, aki saját magát is elfogadja. Ilyen értelemben az önismeret az individuális és szociális képességek mozgatórugója, az önmagát és társait is elfogadó, önfejlesztő, önreflektív személyiség velejárója.

Az érzelmi kompetenciák csoportján keresztül a tanulók toleranciáját, empátiáját, a másik fél tiszteletére utaló viselkedését vizsgáltuk. Érzelmeinknek, cselekvéseinknek és azok hatásainak felismerése, az érzelmi tudatosság és a szociális felelősségtudat kialakulása biztonságos, erősítő, támogató nevelői attitűd eredménye. Egy 21. századi európai polgár az érzelmi kompetenciák birtoklása nélkül nem lehet kapcsolataiban, kommunikációjában eredményes sem individuális, sem szociális téren.

Ha megnézzük egy mai álláshirdetést, láthatjuk, hogy a kognitív kompetenciákat szükséges, de nem elégséges feltételekként definiálják bennük. A csapatszellem, az együttműködés készsége ma elvárt személyiségvonás lett. Az együttműködés olyan összetett képességhalmaz, amely nem képes önmagában, más képességek és készségek együttállása nélkül létezni. Mint képesség abban az esetben tud funkcionálni, ha további képességeket foglal magában, mint pl. a türelmet, az empátiát, az akaratot, az ön- és társismeretet, a tiszteletet, a kommunikációs képességet, a kreativitást, a problémamegoldó képességet... Az együttműködés képességének kialakítását az iskolai feltételrendszer, tevékenység-szervezés nagymértékben befolyásolja.

Az együttműködéssel nem ellentétes a versenyszellem képessége, mely ma ugyancsak igényelt személyiségbeli összetevő. Az egészséges versenyszellemű tanuló belsőleg motivált a feladat végrehajtására, hajlja a sikerélmény úgy, hogy minden esetben figyelembe veszi a másik fél érdekeit is. Ez a fajta ún. asszertív magatartás a 21. század kívánatos magatartásformájává érett. Magában foglalja az érdekérvényesítés képességét, a döntési készséget, a vitakészséget ugyanúgy, mint a toleranciát, türelmet, tiszteletet. Több vizsgálat is kimutatta, hogy ma a magyar pedagógusok a versenyszellem kialakítása ellen dolgoznak. Kifejezetten károsnak tartják e képességet, mely szerintük agressziót, el-lenszenvet szül. A versenyszellem 21. századi értelmezése és kialakítása nagy kihívás elé állította a mai magyar iskolákat.

SZÍN

A problémamegoldás képessége a döntés, az akarat, a kitartás, a kreativitás, a nyitottság, a tárgyalási készség, a hatékony kommunikáció képességein keresztül értelmezhető. A fiatalok számára meg kell tanítani a problémamegoldás stratégiáit.

A hat kompetenciaterület fejlesztése sürgető közoktatási feladat, melyet az élet állít az iskolák és pedagógusok elé. Egy szemléletbeli – szakmai – személyiségbeli megújulással biztosítani lehetne a szociális kompetencia kialakításának feltételrendszerét. Az iskolák mellett a családra is óriási felelősség hárul. A teljesítmény-központú társadalmi – szülői elvárások még mindig nehezítik az iskolák kitörési szándékait.

Hipotézis

A 7. évfolyam életkori sajátosságainak vonatkozásában
 Feltételezésünk szerint a 7. évfolyamos tanulóknak konkrét, határozott válaszai lesznek a feltett kérdésekre. Viselkedésükből nem fog hiányozni a közösségi jelleg, vagyis adott ingerekre nyújtott válaszaikban figyelni kívánunk szűkebb – tágabb környezetükre is. Ebben az életkorban már elvárható a szociális képességek viszonylagos fejlettsége, tehát a különböző kompetenciaterületeken belül a szociális kompetencia szempontjából releváns viselkedés elvárható. A cselekvések motivációjaként azonban nagy valószínűség szerint meg fog jelenni a kortárscsoporthoz való igazodás, a társak véleményének, elfogadásának motiváló ereje. A felnőtt tekintélyi személyeknek, mint pl. a szülőknak, pedagógusnak, vagy az utca emberének való megfelelés igénye pedig hangsúlytalanává válik. Ilyen értelemben a válaszok torzulhatnak.

Kompetenciaterületek szerint

Az ÉTT képességének tekintetében feltételezésünk szerint a tanulók nem szeretnek tanulni, olvasni, bár esetenként látják a tudás szükségességét a mai világban. Önismeretük hiányos, együttműködni nem tanultak meg, a versenyhelyzeteket kerülik, kíváncsiságuk gyengül. Bár szeretnék a problémákat kezelni, van erre vonatkozó motivációjuk, azonban nem mindig tudják a megoldás lépéseit. Konkrét célja csak néhányuknak lesz, a tervezés, előrelátás még nem fontos számukra. Társas viszonyaikban fontos a kortárscsoport, de a tágabb közösségi értékek szempontjából viselkedésüket az erkölcsi labilizálódás jellemzi. Ebben az értelemben közömbösséget, az értékítéletek gyengülését, elbizonytalanodását feltételezzük.

Településkörnyezet szerint

Feltételezésünk szerint eltérő válaszokat fognak nyújtani a tanulók aszerint, hogy milyen településen található iskolájuk. Szerintünk egy kisebb lélekszámú településen – vizsgálatunk szempontjából a község és nagyközség esetében – a tanulók fejlettebb szociális kompetenciával rendelkeznek, mert egy kisebb közösség pozitívan képes befolyásolni az erkölcsi fejlődést, szinte azonnali kontrollt nyújt, míg egy nagyobb település – esetünkben megyeszékhely, város és kisváros – negatív hatásokat fejt ki, kontrollfunkcióját nehezebben érvényesíti.

A képzőintézmény típusa szerint

Hipotézisünk szerint egy általánosan képző intézmény – esetünkben a 8 osztályos általános iskola – sokkal színesebb, sokoldalúbb személyiségfejlesztést tud megvalósítani, ezzel hozzájárulva a szociális kompetencia kialakításához, míg ebben az értelemben a gimnáziumok egy célirányos, ugyanakkor a szociális kompetenciák fejlesztésének oldaláról nézve szűkebb lehetőségeket nyújtanak. Bizonyára különbségek lesznek a 6 osztályos, illetve 8 osztályos gimnáziumi tanulók között is. A 6 osztályos gimnáziumba járó diákok a 7. évfolyamban első gimnáziumi éveiket töltik, feltételezhetően több motivációval rendelkeznek, mint a 8 osztályos gimnáziumba járó társaik. Az egyházi nevelési elvek tükrében az ebbe az intézménybe járó tanulóktól elvártuk a szociális kompetenciák fejlettségét.

Szociokulturális – intellektuális háttér vonatkozásában

Azoknak a tanulónak lesznek releváns válaszai a szociális képességek vonatkozásában, akiknek szülei magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. A magas iskolai végzettség mögött a szociális kompetencia fejlődését pozitívan befolyásoló határendszer, nevelői attitűdöt és a konstruktív értékrendszer követendő mintáját feltételeztük.

A tanulók tanulmányi átlageredményeinek vonatkozásában

Általánosságban feltételezzük, hogy a jó tanulmányi átlageredmény a szociális képességek kialakulását is fejleszti. Szerintünk a tanulók teljesítményével egyenes arányban fejlődik a szociális kompetencia is.

Felmérésünkből közvetetten feltáruhnak az adott intézmények, ezen túlmenően a pedagógu-

sok intézményük emberképéről vallott felfogása, pedagógiai hatásrendszere, módszertani kultúrája, tanulásvezetési technikái, vezetési stílusa. Valószínűsíthető, hogy a magyar iskolarendszer még nincs felkészülve a szociális kompetencia fejlesztéséhez nélkülözhetetlen megoldásmódok befogadására, produkálására.

A válaszadók nemek közötti megoszlása szerint

Nemek vonatkozásában úgy gondoljuk, a lányok a kapcsolattartást, a kommunikációt, az empátiát igénylő kérdéseknél válaszolnak a szociális kompetencia vonatkozásában relevánsan, a fiúk ezen a területeken gyengébben fognak teljesíteni, azonban a versenyhelyzetet szeretik, kreatívabbak, kockázattűrőbbek és jobb problémamegoldók lesznek. A nemek szerinti válaszokat egymással, illetve az összes minta átlagával hasonlítjuk össze.

A mérés lebonyolítása

A mérést 2006 májusában végeztük. Bács-Kiskun megye 16 iskolája összesen 354 diákkal vett részt benne. A kérdőívhez részletes mérési útmutató készült, amelyet megküldtünk az érintett iskoláknak. Ebben jeleztük, hogy a tanulói kérdőíveket az iskola fejbélyegzőjével kell ellátni, ám az iskolák megnevezése kizárólag a visszajelzés érdekében volt szükséges. Az adatokat titkosan kezeltük, s összegző tanulmányunkban a mérésben részt vevő iskolákat, tanulócsoportokat, tanulókat nem nevesítjük. A mérés során a tanulók önállóan dolgoztak, a felügyeletet bármilyen szakos tanár elláthatta. A mérés időtartama 45 perc volt. A felügyelő tanárok figyelmét külön felhívtuk arra, hogy a felmérést megelőzően gondoskodjanak a tanulók megfelelő motiválásáról. A kitöltött kérdőíveket a megyei pedagógiai intézetben értékeltük, majd az eredményeket matematikai statisztikai módszerrel elemeztük.

A mérés eredményeinek elemzése a zárt kérdésekre adott válaszok tekintetében

A mérés eredményeit első lépésben a zárt kérdésekre adott válaszok elemzésén keresztül mutatjuk be. Ez az elemzés az egész 7. évfolyamos tanulói minta válaszait reprezentálja, az egyes kompetenciaterületek egyenkénti értékelésével.

Vizsgáltuk az eredményeket még intézménytípusok, településkörnyezet, a család szociokulturális háttere, illetve a tanuló iskolai teljesítménye vonatkozásában is. Végül a nyílt kérdések elemzésének rövid összefoglalását mutatjuk be.

A zárt kérdéseket kérdőívünkben az 1., 2., 3., 4., 6., 9., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 22., 24., 26., 29., 30., 31., 32. számú kérdések jelentették, feleletválasztást és rangsorolást igénylő válaszokat takartak.

A tanulóhoz kapcsolódó szociális képességek vizsgálatának eredményei

A 354 tanulói minta válaszainak elemzése a következő megállapításokat eredményezte. A 2. kérdésre adott válaszok alapján egyértelműen látszik, hogy a 7. évfolyamos tanulók nem szeretnek tanulni. A 2. táblázat szerint az összes mintában 62,7%-uk válaszolt nemmel erre a kérdésre, településtípus szerint a megyeszékhelyi tanulók 75,3 %-a, a városi tanulók 63%-a, a kisvárosiak 55,2%-a, községben tanuló fiatalok 61,9% adott nemleges választ. Érdekes eredményt hozott azonban a nagyközségben tanuló diákok válasza, akik ugyanolyan százalékban, de ellentétes motivációt mutatnak a tanulás iránt. Ők 64,7 %-ban jelezték, hogy szeretnek tanulni, s ez az érték szignifikánsan eltér a többi településtípus értékeitől (a variancia analízis szignifikanciaszintje: $0,025 < 0,05$).

A 3. táblázat azt mutatja, hogy a képzési típus szerint az általános iskolások 63,5%, a 8 osztályos gimnáziumi tanulók 75 %-a nem szeret tanulni, a 6 osztályos gimnáziumba járó tanulók azonban – bár nem nagy

2. táblázat: A 2. kérdésre (Szeretsz tanulni?) adott válaszok megoszlása településtípus szerint

A településtípus szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Megyeszékhely 20,6%	73	0,0	24,7	75,3
Város 26%	92	1,1	35,9	63,0
Kisváros 18,9%	67	0,0	44,8	55,2
Nagyközség 4,8%	17	0,0	64,7	35,3
Község 29,7%	105	0,0	38,1	61,9
Összesen (100%)	354	0,6	36,7	62,7

arányban – mégis inkább a tanulás mellett állnak. Ők 55,9%-ban gondolják úgy, hogy szeretnek tanulni, s ez az érték jelentősen eltér mind az általános iskolások (páronkénti szignifikanciaszint: $0,008 < 0,05$), mind a 8 osztályos gimnáziumi tanulók (páronkénti szignifikanciaszint: $0,006 < 0,05$) átlagértékétől (a variancia analízis szignifikanciaszintje: $0,005 < 0,05$). Ennek egyik oka az lehet, hogy új még nekik a gimnáziumi érzés, bennük van a sikeres felvételi öröme, még elszántak, akarnak. A kérdés csak az: mi történik tanulási motivációjukkal az évek folyamán?

Érdekes eredményt láthatunk a 4. táblázatban a világi és az egyházi iskolák tanulói válaszainak összevetéséről a témában. A fenti adatok alapján nem meglepő, hogy a tanulni nem szerető tanulók tábora erősebb, azonban az egyházi iskolába járó tanulók nagyarányú, 81%-os ellenállása a tanulás-szal szemben meglepő. Az egyházi iskolába járó tanulók esetében az ember hajlamos belső motiváltságot feltételezni, hiszen egyfajta elköteleződés kell az iskolatípus kiválasztásához, bár a nevelői stílus erősen autoriter vonásai, a magas követelmény – kognitív, individuális és szociális téren egyaránt –, az oktatáscentrikus pedagógiai hozzáállás ugyan-

csak jellemzői ezen intézménytípusnak. Ma már vizsgálatok sokasága bizonyítja, hogy a tanulás megszerettetését ezek a feltételek nem biztosítják. Reprezentatív mintánkban az egyházi iskolák tanulói létszámának alacsony volta ellenére (21 fő) ez az eredmény szignifikáns, ugyanis a világi iskolákba járó 333 fős részmintában a tanulók 61,3%-a mondja azt, hogy nem szeret tanulni, s a t próba szerint a két részminta százalékos átlageredményei közötti különbség nem a véletlennek köszönhető. A szignifikanciaszint: $0,049 < 0,05$, tehát 95 %-os valószínűségi szinten állíthatjuk, hogy az átlagok különböznek egymástól.

A fiúk és a lányok válaszainak összehasonlítása azt mutatja az 5. táblázatban, hogy a fiúk jóval nagyobb arányban nem szeretnek tanulni (72%), mint a lányok (54%). A t próba a két érték közötti különbséget szignifikánsnak mutatta, mivel a szignifikancia- szint $0,002 < 0,05$.

A tanulás motivációját feltáró 3. számú kérdés egyértelműen bizonyította azt a feltételezésünket, mely szerint a 7. évfolyamos tanulók a felnőtt tekintélyi személyek hatásait, a nekik való megfelelést figyelmen kívül hagyják tanulási motivációjuk te-

3. táblázat: A 2. kérdésre (Szeretsz tanulni?) adott válaszok megoszlása képzési típus szerint

A képzési típus szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
8 osztályos ált. iskola 82,5%	288	0,0	36,5	63,5
8 osztályos gimn. 8,5%	32	0,0	25,0	75,0
6 osztályos gimnázium 9%	34	2,9	55,9	41,2
Összesen (100%)	354	0,6	36,7	62,7

4. táblázat: A 2. kérdésre adott válaszok megoszlása világi és egyházi iskolák szerint

Állami-egyházi ált. iskolák szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Világi ált. iskolák 93%	333	0,6	38,1	61,3
Egyházi ált. iskola 7%	21	0,0	19,0	81,0
Összesen (100%)	354	0,6	36,7	62,7

5. táblázat: A 2. kérdésre adott válaszok megoszlása a nemek szerint

Fiúk-lányok szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Fiúk 48%	169	1,0	27,0	72,0
Lányok 52%	185	0,0	46,0	54,0
Összesen (100%)	354	0,6	36,7	62,7

kintetében. Ezt bizonyítja az összes minta 3.c, valamint a 3.e kérdésekre adott egyértelmű 'egyáltalán nem' jellemző válaszainak magas százaléka. Ezt az eredményt megerősítve láttuk a képzőintézmények és a települések szerinti csoportosítás során is, azzal a kikötéssel, hogy nagyközségben iskolába járó tanulóknál a válasz árnyaltabb: a 3.c és 3.e kérdésekre az 'általában nem jellemző' válasz kapott a legtöbb százalékot. A világi és egyházi iskolák tanulóinak válaszai annyiban különböznek, hogy az egyházi iskola tanulói egyenlő százalékban (23,8%) általában nem jellemzőnek, illetve mindig jellemzőnek tartják a szülői büntetéstől való félelmet tanulási motivációjuk kialakulásában. Ez a helyzet az egyetlen tanulói csoport egyediségének következménye is lehet.

A kortárscsoport hatásainak, valamint a tudás mint érték elismerésének kettőssége jellemzi a tanulókat a 3.i kérdésre adott válaszaik alapján. Ennél a kérdésnél az összes mintában az 'egyáltalán nem jellemzőtől' a 'gyakran jellemző' motivációig szinte azonos százalékon mozogtak a válaszok. Ez a sokszínűség a képzőintézmények típusa, a települések, illetve a világi – egyházi iskolák viszonyában is megfigyelhető volt.

Érvényesnek mondható az a megállapított eredmény, mely szerint a 7. évfolyamos diákok az összes minta mellett a vizsgált három alkategóriában is egyértelműen fontosnak ítélik meg a tanulást jö-

vőjük szempontjából. A megállapítás pozitívuma, hogy a diákok kíváncsiak, igénylik a sikerélményt, a megerősítést és nem utolsósorban motiváltak a folyamatos tanulásra. Ezt bizonyítják a 3.b, 3.d, 3.f., 3.g válaszokra adott százalékos eredmények. A hozzáállás akár belső motivációt is sugallhat, egészen addig, amíg meg nem nézzük a tanulók 3.j kérdésre adott válaszát, amely egyértelműen tagadja, hogy a tanulás belső szükségletből fakad.

Feltételezésünkkel ellentétes eredményt hozott az összes mintában az olvasás szeretetére vonatkozó 4. kérdés. Ebben az esetben 70,3 %-ban válaszoltak úgy a tanulók, hogy szeretnek olvasni. Ez a pozitív válasz figyelhető meg a négy vizsgált kategória szerinti csoportosítás eredményeként is: a diákok képzési típustól, településkörnyezettől, valamint világi – egyházi iskolától függetlenül szeretnek olvasni. A t-próba és a varianciaanalízis a minta különböző rétegeibe tartozó tanulók válaszáinak átlagértékei között nem jelzett jelentős eltérést, egyedül a 8 osztályos általános iskolás tanulók vonatkozásában (66,3%) mutatott a varianciaanalízis (szignifikanciaszint: $0,001 < 0,05$) jelentősen gyengébb eredményt a többi iskolatípus tanulóinak átlagától. A válaszok mindenhol biztosan, magas százalékban mutatják az olvasás szeretetének meglétét. Ez egy olyan pedagógiai lehetőség, amelynek kiaknázása az iskolák és a pedagógusok első számú felelőssége.

6. táblázat: A 3. kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása, átlagai

3. Miért szoktál tanulni?	0 (nem tudja)	Gyakoriságok %					Összes 1-5 értékek átlagai
		1	2	3	4	5	
3a. Tovább szeretnék tanulni.	0,3	1,4	1,4	10,2	26,0	60,7	4,4
3b. Nem akarok rossz jegyet kapni.	0,3	2,3	5,1	6,2	29,4	56,8	4,3
3c. Félek a tanárok büntetésétől.	0,3	35,0	24,0	15,5	15,3	9,9	2,4
3d. Az új tudás segít, hogy az életben elérhessem céljaimat.	0,6	2,5	4,0	16,7	35,6	40,7	4,1
3e. Félek szüleim büntetésétől.	0,3	27,7	25,4	21,8	14,1	10,7	2,5
3f. A dicséret miatt.	0,3	15,8	13,0	24,0	28,5	18,4	3,2
3g. Kíváncsi vagyok, sok minden érdekel	0,6	3,4	11,6	22,0	31,4	31,1	3,8
3h. Azt gondolom, több tudással jobban el tudok igazodni a világban.	0,3	2,0	4,8	11,9	35,0	46,0	4,2
3i. Szeretek kitűnni tudásommal a társaim közül.	0,3	22,3	20,1	22,9	22,6	11,9	2,8
3j. Kifejezetten élvezem a tanulást.	0,6	35,9	21,2	27,1	12,7	2,5	2,2

7. táblázat: A 4. kérdésre (Szeretsz olvasni?) adott válaszok megoszlása

A településtípus szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Megyeszékhely 20,6%	73	0,0	69,9	30,1
Város 26%	92	0,0	75,0	25,0
Kisváros 18,9%	67	0,0	73,1	26,9
Nagyközség 4,8%	17	0,0	76,5	23,5
Község 29,7%	105	1,0	64,8	34,2
A képzési típus szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
8 osztályos ált. iskola 82,5%	288	0,4	66,3	33,3
8 osztályos gimn. 8,5%	32	0,0	90,6	9,4
6 osztályos gimnázium 9%	34	0,0	88,2	11,8
Állami – egyházi ált. iskolák szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Világi ált. iskolák 93%	333	0,3	70,9	28,8
Egyházi ált. iskola 7%	21	0,0	61,9	38,1
Fiúk – lányok szerinti minta rétegei	Fő	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
Fiúk 48%	169	1,0	65,0	34,0
Lányok 52%	185	0,0	75,0	25,0
Összesen (100%)	354	0,3	70,3	29,4

8. táblázat: A 9. kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása, átlagai

9. Mennyire ismered saját magadat?	0 (nem tudja)	Gyakoriságok %					Összes 1-5 értékek átlagai
		1	2	3	4	5	
9.a. Vannak rossz tulajdonságaim és ismerem is azokat.	0,0	0,6	5,6	17,8	44,4	31,6	4,0
9.b. Ha egy feladat meghaladja az erőmet, csak akkor veszem észre, amikor már elváltam és meg akarom oldani.	0,3	14,4	20,1	29,1	24,3	11,9	3,0
9.c. Tudom, mely tantárgyaktól vagyok jó és melyektől nem.	0,6	0,6	0,6	4,8	22,9	70,6	4,6
9.d. Nem tudom, mit kellene tennem azért, hogy megvalósíthassam céljaimat.	0,3	33,1	22,0	21,2	13,8	9,6	2,4
9.e. Ismerem lehetőségeim határait.	0,3	4,0	4,0	23,4	40,4	28,0	3,8
9.f. Lehet rám számítani minden esetben.	0,3	1,1	3,1	20,6	43,5	31,4	4,0
9.g. Az engem ért bírálatokat meghallgatom és tanulok belőlük.	0,3	5,9	8,5	17,5	44,9	22,9	3,7
A 9. kérdésben szereplő állításokra (a-g) adott válaszok összesített átlagértéke							3,8

Az önismeret kompetenciaterület elemzése

Hipotézisünkkel ellentétés eredményt hoztak a tanulók 9. kérdésre adott válaszaik. Feltételeztük, hogy a tanulók önismerete hiányos, ezzel szemben válaszaikban tudtukra adták, hogy tisztában vannak képességeikkel, lehetőségeikkel, korlátaikkal, képesek tanulni hibáikból, bár céljaik elérése érdekében ezeket a tulajdonságaikat még nehezen mozgósítják. Ezt tükrözi a 9.b kérdésre (*Ha egy feladat meghaladja az erőmet, csak akkor veszem észre, amikor már elvállaltam és meg akarom oldani*) adott válaszok „3: nem tudom eldönteni” kategóriájának magas százalékos értéke (29,1%). A 9. kérdésben szereplő állításokra (a-g) az 1-5-ig terjedő skálán adott válaszok összesített átlagértéke 3,8, ami azt mutatja, hogy a tanulók a saját bevallásuk szerint jól ismerik önmagukat. Ezen összesített átlagértékben a varianciaanalízis és a t próba nem mutatott jelentős különbségeket a településkörnyezet (szignifikanciaszint: $0,131 > 0,05$), a képzési típus (szignifikanciaszint: $0,646 > 0,05$) vagy éppen a világi – egyházi iskolák (szignifikanciaszint: $0,89 > 0,05$) tekintetében. Egyedül a nemek esetében tudtunk kimutatni szignifikáns eltérést a fiúk (3,76) és a lányok (3,87) átlaga között, ami azt mutatja, hogy a lányok valamivel jobban ismerik önmagukat, mint a fiúk, saját bevallásuk szerint. Tehát az intézmények differenciáltságától, a településkörnyezet hatásaitól függetlenül, a diákok saját bevallásuk szerint rendelkeznek önismerettel.

Az önismeret önel fogadást, majd a másik fél elfogadásának, megértésének, tiszteletének belső szükségleteit feltételezi. Ebből a logikai gondolatmenetből adódott a 9. és 12. (*Mit teszel azért, hogy kapcsolataidat javítsd?*) kérdéskör közötti kapcsolódási pont bizonyításának lehetősége. Eszerint ha a tanulók a 12. kérdésre – amely az érzelmi kompetencián belül a társas kapcsolatok készségeire kérdezett rá – szociális kompetencia szempontjából szintén pozitív válaszokat adnak, akkor feltételezhető a diákok önel fogadása, reális énképük fejlettsége. Ha megvizsgáljuk a 9. és a 12. kérdésekben szereplő állításokra az 1-5-ig terjedő skálán adott válaszok összesített átlagértékei közötti korreláció mértékét, akkor az $r_{9,12} = 0,416$ (0,01 szint) korrelációs együttható azt mutatja, hogy e két változó értékei szorosan összefüggnek. Ez tehát arra utal, hogy saját válaszaik alapján a diákok fejlett önel fogadási képességgel és énképpel rendelkeznek.

Az önismeret, a saját személyiségünkről alkotott kép a pedagógiai munka alapját képezheti. A diákok önismerete mellett a pedagógusok személyiség-megismerő módszerei is segítenek a céltudatos nevelői munka megtervezésében.

Érzelmi kompetencián belül a társas viszony

A 12. kérdés elemzése előtt feltételeztük, hogy a tanulók társas viszonyaiban a távolságtartás, a másik fél meg nem értése, el nem fogadása fog tükröződni. Ezzel szemben a 9. feladat után a 12. feladat

9. táblázat: A 12. kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása, átlagai

12. Mit teszel azért, hogy kapcsolataidat javítsd?	0 (nem tudja)	Gyakoriságok %					Összes 1-5 értékek átlagai
		1	2	3	4	5	
12.a. Semmit, nem érdekelnek mások.	0,3	65,8	17,2	9,3	5,4	2,0	1,6
12.b. Semmit, engem fogadjon el a másik, ne én őt.	0,6	53,7	22,3	15,8	5,6	2,0	1,8
12.c. Próbálok a másik embert megismerni, megérteni.	0,3	2,0	3,4	11,0	47,5	35,9	4,1
12.d. Magamban is keresem a hibát.	0,6	5,4	9,0	22,3	38,7	24,0	3,7
12.e. Megvan a magam álláspontja, nem érdekel mások véleménye.	0,3	26,3	30,8	20,6	13,0	9,0	2,5
12.f. Próbálok türelmes lenni a másikkal szemben.	0,3	3,4	10	20	38	28	3,8
A 12. kérdésben szereplő állításokra (a-f) adott válaszok összesített átlagértéke							4,0

válaszai alapján is megdőlt hipotézisünk és a 7. évfolyamos tanulók idealisztikus személyiségképe bontakozott ki, mely szerint: tanulóink nyitottak, adnak a másik fél véleményére, érdeklődnek és meg is kívánják érteni a velük kapcsolatba kerülő embereket.

A 12. kérdésben szereplő állításokra (a-f) az 1-5-ig terjedő skálán adott válaszok összesített átlagértéke 3,95, ami azt mutatja, hogy saját bevallásuk szerint a tanulók jó társas készségekkel rendelkeznek. Ezen összesített átlagértékben a varianciaanalízis és a t próba nem mutatott szignifikáns különbségeket a településkörnyezet (szignifikanciaszint: $0,229 > 0,05$), a képzési típus (szignifikanciaszint: $0,734 > 0,05$) vagy éppen a világi – egyházi iskolák (szignifikanciaszint: $0,55 > 0,05$) szerinti minta rétegei esetében. Egyedül a 12.f állítás (*Próbálok türelmes lenni a másikkal szemben.*) esetében igazolt a varianciaanalízis (szignifikanciaszint = $0,05$) jelentősebb eltérést az iskolatípus szerinti átlageredményekben a 6 osztályos gimnázium tanulói javára (8 osztályos általános iskola: 3,8; 8 osztályos gimnázium: 3,4 és 6 osztályos gimnázium: 4,1).

A nemek területén szintén szignifikáns eltérést (t próba szignifikanciaszint: $0,003 < 0,05$) tudunk kimutatni a fiúk (3,84) és a lányok (4,04) átlaga között, ami azt mutatja, hogy a lányok némileg jobb társas készségekkel rendelkeznek, mint a fiúk, saját bevallásuk szerint. Így tehát az eredményeket az intézményi sokszínűség és a településkörnyezet érdemben nem befolyásolta. A minta reprezentatív volta miatt ez az eredmény a mai magyar iskola-rendszer dicséréte mellett pozitív pedagógiai és társadalmi hatásokat is feltételezhet.

A 12. kérdés mellett az érzelmi kompetenciakörben vizsgáltuk még a 18. kérdés válaszait is. Itt teljes az egyetértés a 7. évfolyamos tanulók között,

ugyanis kivétel nélkül – az összes vizsgált kategóriában – a 18.a kérdés alapján egy emberként kijelentik, hogy képesek egy másik ember érzéseinek, gondolatainak megélésére, emellett becsületesek és segítőkészek az utca emberével szemben. A 18.d kérdés kapcsán egységes volt a két válaszlehetőség százalékos arányának megjelenése, mégis az összes minta alapján 2,2%-kal többen gondolják úgy, hogy ki merik mondani véleményüket, feltételezhetően kiállnak saját érdekeik mellett. Az érzelmi kompetencia eddigi elemzések alapján bizonyított fejlettsége a tanulók saját válaszai alapján az un. asszertív viselkedés, véleménynyilvánítást, a másik fél érdekeinek tiszteletben tartását jelentheti.

Az együttműködés és a versenyszellem képességei a mérésben

Az együttműködés és a versenyszellem szociális kompetenciaterületek kérdésköreinek elemzését egyszerre végeztük el, bízva a két kompetencia-halmaz összefüggéseinek, kapcsolatának feltárásában. Ebből következően a 15., 16. és 17. kérdésekre adott válaszok a következő pedagógiai konzekvenciákkal járnak:

A 15.a., b., és c kérdések válaszai alapján egyértelműen bizonyított, hogy az összes minta mellett a minta valamennyi alkategóriájában a tanulók szeretik a csoportmunkát, jobban, mint az önálló feladatokat, emellett nem érzik hátráltatásnak a másikkal való együttműködést. A 15.e., g., és h. kérdések szintén egységes eredményt hoztak: a tanulók tudják, hogy a csoporttagoktól tanulni lehet, a csoportban megoszlik a felelősség és az ellenőrzés – értékelés is a csoportnak szól. Természetesen csoportmunkát lehet jól és rosszul megszervezni, esetleg úgy, hogy a csoporthatások ki sem alakulnak. Mindez a pedagógus felelőssége, amelyet eb-

10. táblázat: A 18. kérdésre adott válaszok megoszlása

18. kérdés az érzelmi képességekről	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
18.a. Egy jó filmet néztél meg. (1) A film hatása alá kerültem, szinte benne éltem. (2) Mindvégig kívülről néztem a...	0,0	70	29,9
18.b. Észreveszed, hogy valaki, aki előtted megy, elejtette az irattárcáját. Mit csinálsz? (1) Figyelmeztetem, (2) Szó nél...	0,3	97	3,11
18.c. Az utcán a segítséget kéri egy másik ember. Segítesz neki? (1) Ha tudok, mindenképpen. (2) Nem, nem érek rá...	0,0	97	2,54
18.d. Előfordult már, hogy megbántottál valakit? (1) Igen, én általában megmondom a véleményemet. (2) Nem jellemző,...	0,0	51	48,9

ben a kutatásban nem kívánunk elemezni. Annyit érdemes azonban megjegyezni, hogy a tanulóknak a jelen kutatásban megállapított, csoportmunkával kapcsolatos attitűdjét mindenképpen ajánlatos kiaknázni. Egy szorongó, önbizalom-hiányos, peremhelyzetben lévő, kedvezőtlen szociometriai helyzetű vagy éppen gyengébb teljesítményű diák kooperatív tanulásszervezési formákkal és módszerekkel történő személyiségfejlesztése releváns pedagógiai cél lehet.

A 15.f állításra (*A csoportban nem szeretek másokra várni.*) adott válaszok (igen: 48,9%, nem: 50,8%) alapján a türelmetlenség mint személyiségvonás jellemzi a 7. évfolyamos tanulókat. Ez az eredmény igazolja hipotézisünket.

A kérdéscsoporton belül az önismeret kompetenciájának további adaléka lehet a tanulók 15.d állításra (*Csoportmunkában tudom a legjobb teljesítményt nyújtani.*) adott válaszainak konzekvenciája. Az összes minta alapján a tanulóknak 52,8%-a érzi úgy, hogy csoportmunkában tudja a legjobb teljesítményt nyújtani. A pedagógusoknak tudatosítaniuk kell, hogy bármennyire is szeretik a kooperatív technikákat, minden módszer csak akkor érvényes, ha az valóban az adott személyiség fejlesztését szolgálja. Ha egy diák úgy érzi, s ezt a pedagógus is igazolja, hogy nem tud teljesíteni csoportmunkában, abban az esetben pedagógiai hiba erőltetni a csoportmunkát.

A csoportmunka teljesítménynövelő hatását ilyen értelemben a 7. évfolyamos tanulók véleménye nem támasztotta alá, hiszen nincs szignifikáns különbség (t próba szignifikanciaszint: $0,288 > 0,05$) a két válaszadói csoport között. A versenyhelyzet teljesítményt befolyásoló kérdése (16.g: *Szereted a verseny-*

helyzeteket? Nem, mert a versenyhelyzetben leblokkolok.) alapján azonban már szignifikáns eredmény (t próba szignifikanciaszint: $0,001 < 0,05$) született: a tanulók (79,7%) nem félnek attól, hogy ebben a situációban leblokkolnának. Nem érzik az egyéni megmérettetés teljesítménycsökkentő hatását. A két szempont (csoportmunka (52,8%) – versenyhelyzet (79,7%)) alapján a 7. évfolyamos tanulók inkább a versenyhelyzetben (t próba szignifikanciaszint: $0,001 < 0,05$) tudnak jobb teljesítményt nyújtani. Ezt a lehetőséget a pedagógusoknak ki kell használniuk, a versenyhelyzetek teret kell engedniük a mindennapi pedagógiai gyakorlatban. A személyiségfejlesztő hatást azonban csak a versenyszellem képességének helyes értelmezése és a tanulói tevékenység körültekintő, tudatos megtervezése és megszervezése fogja garantálni.

A csoportmunka mellett a versenyhelyzetet is pozitívként fogják fel a 7. évfolyamos tanulók, egy jó játéknak tartják (16.c kérdésre (*Szereted a versenyhelyzeteket? Igen, egy jó játéknak tartom.*) adott válaszok szerint ez az összes mintának 76%-át tette ki), amelyben veszíteni is lehet (17.a kérdésre (*Hogyan viseled játékban a vereséget? A játék lényege a játék, ezért nem csinálok ügyet belőle.*) adott válaszok alapján ez az összes mintának 86,7%-át jelentette.). Ez utóbbi válasz a kudarcból való félelem, negatív attitűd hiányát, ehelyett az önbizalom, határozottság készségek meglétét feltételezi a tanulóknál.

Arra a kérdésre, hogy a verseny gyűlölködéshez vezet-e (16.e kérdés) a válaszadók inkább nemleges választ adtak. Az összes mintában 51,1% gondolja ezt, a 48,6%-kal szemben, ami nem szignifikáns (t próba szignifikanciaszint: $0,671 > 0,05$) különbség. Ha viszont a minta három alkategóri-

11. táblázat: A 16. kérdésre adott válaszok megoszlása

16. kérdés: Szereted a versenyhelyzeteket?	Nem válaszolt %	Igen %	Nem %
16.a. Nem, mert félek a kudarcból.	0,3	26,3	73,4
16.b. Igen, mert szeretem megmutatni, mit tudok.	0,3	74,9	24,9
16.c. Igen, egy jó játéknak tartom.	0,3	76,0	23,7
16.d. Igen, mert így legalább kiderül, hogy ki a jobb.	0,3	59,0	40,7
16.e. Nem, mert sokszor gyűlölködés a vége.	0,3	48,6	51,1
16.f. Igen, mert az élet is egy nagy verseny.	0,3	66,4	33,3
16.g. Nem, mert a versenyhelyzetben leblokkolok.	0,3	20,1	79,7
A 16. kérdésben szereplő állításokra (a-g) adott válaszok összesített átlagértéke a kérdéssel szembeni pozitív attitűdnek megfelelően	0,3	68,6	31,1

ájának erre a kérdésre adott válaszait elemezzük, láthatjuk, hogy csak a városi iskola, a nagyközség, illetve a 6 osztályos gimnázium tanulóinak nagyobb százaléka gondolja úgy, hogy a verseny gyűlölködéshez vezet, azonban a varianciaanalízis (szignifikanciaszint: $0,027 < 0,05$) és a t próba (szignifikanciaszint: $0,04 < 0,05$) szerint csak a képzési típus és a nemek vonatkozásában mutathatunk ki jelentős különbségeket e tekintetben.

A versenyhelyzetben a diákok nem félnek a kudartól (16.a kérdés), mely válasz deduktív módon következtetni enged a 7. évfolyamos tanulók erős sikerorientáltságára. Ezt támasztják alá a 16.b és a 16.d kérdésekre adott válaszok is: a tanulók egyértelműen saját erőik demonstrálási lehetőségeként fogják fel a versenyhelyzetet. Százalékos megjelenésben ez a 16.b kérdésnél (*Szereted a versenyhelyzeteket? Igen, mert szeretem megmutatni, mit tudok.*) az összes mintában 74,9%-os szignifikáns eredményel párosul, míg a 16.d kérdésnél (*Szereted a versenyhelyzeteket? Igen, mert így legalább kiderül, hogy ki a jobb.*) az 59% arányú szintén szignifikáns (t próba szignifikanciaszint: $0,001 < 0,05$) eredmény a pozitív attitűd jelenlétét támasztja alá.

Látják a diákok a versenyhelyzet jövőbeli hasznát, a verseny és az élet közötti párhuzammal

egyetértének. Ez a 16.f kérdés (*Szereted a versenyhelyzeteket? Igen, mert az élet is egy nagy verseny.*) vonatkozásában, az összes mintában 66,4 %-os elfogadást jelent, melyet a minta kategóriáinak egyenkénti vizsgálata megerősít, ugyanis sehol sem kapott nagyobb százaléket az ellentétes válaszlehetőség.

A 16. kérdésben szereplő állításokra (a-g) adott válaszok összesített átlagértéke a kérdéssel szembeni pozitív attitűdnek megfelelően 68,6%. Ez a tény és a fenti eredmények mind az együttműködéssel, mind a versenyhelyzettel kapcsolatos hipotézisünket megdöntötték. A 7. évfolyamos tanulók – a minta valamennyi vizsgált kategóriájának vonatkozásában megállapítást nyert – szeretik, elfogadják és hosszú távú hasznát látják a differenciált tanulászervezési formáknak, valamint birtokolják az általuk fejleszthető szociális képességeket.

Problémamegoldó képesség elemzése

A 19. kérdéskörön (*Mennyire vagy céltudatos?*), a problémamegoldó képesség területén belül a céltudatosság, a bátorság, a tervezés, az akaraterő készségek személyiségbeli megjelenésére kérdeztünk rá.

Az összes minta százalékos, illetve átlageredményei jól tükrözik a minta rétegeiben is megjelenő

12. táblázat: A 19. kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása, átlagai

19. Mennyire vagy céltudatos?	0 (nem tudja)	Gyakoriságok %					Összes 1-5 értékek átlagai
		1	2	3	4	5	
19.a. Időt és erőfeszítést nem sajnálva érem el céloimat.	0,6	5,9	9,0	31,9	29,9	22,6	3,5
19.b. Nincsenek céljaim.	0,6	67,5	11,9	9,3	6,5	4,2	1,7
19.c. Lépésről lépésre megtervezem az utat, céljaim elérése érdekében.	0,6	7,9	16,4	23,7	29,4	22,0	3,4
19.d. Kitartó vagyok az akadályok leküzdésével szemben.	0,6	4,2	10,5	20,3	37,6	26,8	3,7
19.e. Az első kudarc után visszavonulok.	0,6	47,7	27,7	11,6	8,5	4,0	1,9
19.f. Kész vagyok kockázatot is vállalni az eredmény elérése érdekében.	0,6	4,8	7,6	25,7	36,2	25,1	3,7
19.g. Nem tudom a problémákat megoldani.	0,6	41,5	32,5	15,8	7,3	2,3	2,0
A 19. kérdésben szereplő állításokra (a-g) adott válaszok összesített átlagértéke a kérdéssel szembeni pozitív attitűdnek megfelelően							4,0

válaszokat. Jelentős különbségeket nem találtunk a minta egyes rétegeihez tartozó válaszok között. Ezek szerint a 7. évfolyamos tanulóknak vannak céljaik, melyeket időt, energiát nem sajnálva kívánunk elérni. Ezt az eredményt alátámasztja a megkérdezettek 20. kérdésre (*Volt már olyan komolyabb cél, amelyet kitűztél magad elé és el is érted?*) adott összesített 78,5%-os igen válasza is. A célok elérése érdekében megtervezik a megoldási lépéseket és még a kudarc sem veti őket vissza. A tervezés, az akaraterő, a kitartás készségek megjelenése mellett nem hiányzik belőlük a kockázatvállalás, merész-ség készsége sem.

Ugyanakkor a 22. kérdéssor a., (*Ha egy problémával kerülök szembe, a régi bevált módon oldom meg a problémát.*) és b., (*Ha egy problémával kerülök szembe, szeretem új megoldásokon törni a fejem.*) pontjainak elemzése után elmondhatjuk, hogy saját bevallásuk alapján a 7. évfolyamos tanulók problémamegoldó stratégiájára inkább jellemző a kreatív, új megoldások keresése (51,4%), mint a régi, bevált módszerek újbóli alkalmazása (41,8%). A két átlagérték közötti különbség jelentősnek mondható, hiszen a t próba szignifikanciaszintje $0,039 < 0,05$.

Hasonló eredményeket hozott a 22.c., d., e., f. kérdésekre adott válaszok százalékos megjelenése. Ennek értelmében a megkérdezettek úgy nyilatkoztak, hogy képesek a problémákat kezelni (az összes minta 94,9 %-a vallotta ezt), a problémamegoldások előtt a megkérdezett tanulók 68,6%-a gondolja át a következményeket, 75,1%-a gyakorol önreflexiót a hibák kiküszöbölése, megértése érdekében és 92,9%-a nem csak saját magára gondol, amikor egy problémát megold.

A 19. és 20. kérdéssor a problémamegoldás képességének területén pozitív eredményeket hozott, amit a 22. kérdéssor elemei is igazoltak. A probléma-megoldási stratégiák mellett áttételesen megjelenik a felelősség, a tolerancia, a motiváció a válaszokban.

Mindemellett pozitív eredmény az is, hogy a 23.d kérdés során a tanulók kijelentik, hogy kitartóak, nem adják fel, és addig foglalkoznak egy problémával, amíg meg nem oldják azt. Így válaszolt az összes minta 69,2%-a.

A tervezés hiánya jellemző viszont a 7. évfolyamos tanulók jelentős részére a 23. kérdéssor c. (*Nem szívesen tervezek előre, mindig azt csinálom, amihez éppen kedvem van:* 51,4%) és e. (*A tervezés, az időpontok betartása megkönnyíti az életemet. Én is pontos vagyok, és azt is elvárom, hogy bárki előre bejelentkezzen hozzám:* 32,2%) kérdéseire adott válaszok alapján, a 19. kérdéssor kapcsán kialakult eredményekkel

ellentétben. A tervezés képessége mint alapvető személyiségbeli képesség, előfeltétele egy olyan személyiségnek, aki képes a következmények átgondolására, a problémák okainak megkeresésére. Kreativitást, kíváncsiságot, ötleteket igényel az egyéntől. Az olyan iskolarendszer, amelyben a diákok csak passzív befogadók, ahol ötleteiknek, érdeklődésüknek nem engednek szabad teret, ahol mindig megmondják helyettük, mit kell tenniük, a tervezési képesség fejlődésének akadályává válik. Ez hosszú távon a célok hiányát, az egyik napról a másikra való spontán létezést hozza magával.

Vitakészség tekintetében is pozitív válaszokat adtak a diákok. Válaszaikból a nyitottság mellett a másik fél véleményének elfogadása, megértése tükröződik. (lásd a 23.a. (*Mindig nyitott vagyok mások ötleteire. Sokszor még a terveimről is lemondok a kedvükért:* 54%) és b. (*Vita közben akár meg is változtattam a véleményemet, ha mások érvei meggyőztek. Szerintem ez a normális:* 68,9%) kérdésekre adott pozitív attitűdöt tükröző válaszok százalékos megjelenését.)

A kontroll kérdéssor szerepe

A 24. kérdéssor (*Az alábbiak közül válaszd ki a rád leginkább és legkevésbé jellemző 3-3 állítást, majd írd le a betűjelüket vesszővel elválasztva!*), mely rangsorolást kér a tanulóktól, a kérdőív kontroll kérdéseit takarja. A kérdéssor elemeit úgy válogattuk össze, hogy pozitív és negatív személyiségvonások egyaránt szerepeljenek benne. Kutatásmetodikai szempontból célunk az volt, hogy az eddigi kérdésekre adott válaszok elemzésének eredményeit kontrolláljuk. A kontroll kérdések vizsgálatát úgy végeztük, hogy a válaszok százalékos gyakorisága szerint rangsort állítottunk fel a kérdéshez tartozó lista állításaiból, s kiemeltük az első öt-öt állítást (az első öt állítás százalékos gyakorisági értéke viszonylag közel esik egymáshoz, s a többi gyakorisági érték már jelentősen elmarad ezektől a gyakorisági értékektől).

Részeredmények összefoglalása

Mit tudunk a tanulók saját megnyilatkozásaira épülő, eddigi adataink alapján a 7. évfolyamos diákokról, szociális kompetenciájuk tekintetében?

Kíváncsiak, szeretnek olvasni, mégsem szeretnek tanulni. Ez az attitűd pozitív kognitív kompetenciával párosul, mivel elismerik a tudás jelentőségét a felnőtt életben, a munka világában. A tanulásban nem motiválja őket a felnőtt tekintélyi személyek véleménye. Megfelelő önismeret birtokában nyitottak más emberek iránt: meg kívánják ismerni, érteni társaikat. Az önismeret és a társak elfogadása önfogadást sejtet, mely az együttmű-

ködés és a versenyszellem kompetenciáit kutató kérdések alapján kiegészül az önbizalommal, határozottsággal és a még fejleszhető türelemmel. Válaszaik alapján kijelenthető, hogy szeretik a kooperációt, látják saját magukra nézve ennek gyakorlati hasznát, annak ellenére, hogy az együttműködés során egyéni teljesítménycsökkenést feltételeznek. A versenyhelyzeteket saját diszpozícióik, képességeik bemutatásának megfelelő eszközöként definiálták. A probléma-megoldási stratégiák mellett áttételesen megjelent a felelősség, a tolerancia, a motiváció a válaszokban. Mindemellett a tanulók kijelentették, hogy kitartóak, nem adják fel, és addig foglalkoznak egy problémával, amíg meg nem oldják azt. A tervezés hiányát viszont több kérdés elemzése is bizonyította. A kérdésekre adott válaszok szerint a tanulók vitakészsége megfelelő.

Hipotézisünkkel ellentétben nem vagy csak elvéve találtunk szignifikáns eltéréseket az egyes szociális kompetenciaterületek és a településkörnyezet vagy éppen a világi – egyházi iskolák vonatkozásában adott válaszok között. Többségében a minta három rétegén belüli százalékos gyakorisági megoszlások illetve átlagértékek az összes mintával szinte azonos eredményt mutattak. A képzéstípus és a nemek esetében azonban a varianciaanalízis és a t próba néhány területen szignifikáns eltéréseket igazolt. Így pl. a 2. kérdésre (*Szeretsz tanulni?*) adott válaszok esetében a 6 osztályos gimnáziumi tanulók átlagértéke (55,9%) jelentősen eltér a többi iskolatípus (36,5%; 25%) átlagaitól, s a lányok igen válaszáinak átlagértéke (46%) is jóval nagyobb, mint a fiúké (27%). A 4. kérdés (*Szeretsz olvasni?*) esetében a 8 osztályos általános iskolai tanulók igen válaszáinak átlaga (66,3%) szintén jelentősen alacsonyabb értéknek bizonyult a gimnáziumi tanulók eredményéhez (90,6%; 88,2%) képest. Továbbá a 12. kérdésre (*Mennyire ismered saját magad?*) adott válaszok alapján a lányok (az 1-5-ös skálán adott válaszok átlaga: 4,04) szignifikánsan jobban ismerik önmagukat, mint a fiúk (3,8). A 12.f. (*Próbálok türelmes lenni másokkal.*) állítás esetében pedig a 6 osztályos gimnáziumi tanulók válaszainak átlaga (4,1) bizonyult szignifikánsan magasabbnak a másik két iskolatípusénál (3,8 illetve 3,4).

A kontroll kérdéssor eredménye

A 24. kérdés első felében a kérdés alatt felsorolt 17 db állítás közül a *saját magukra leginkább jellemző* három állítást kellett megjelölniük a tanulóknak. Ha a megjelölt állítások százalékos gyakorisága szerint rangsort állítunk fel, a következő állítások kerültek az első öt helyre:

1. 24/1/d. *Tanulok hibáimból.* (Az összes mintában a tanulók 44,9%-a jelölte.)

2. 24/1/i. *Vannak céljaim az életben.* (Az összes mintában a tanulók 41,8%-a jelölte.)

3. 24/1/g. *Tudom, hogy a tanulásnak később meglesz az eredménye.* (A tanulók 41%-a)

4. 24/1/c. *Cselekedeteimért vállalom a felelősséget.* (A tanulók 38,4%-a)

5. 24/1/a. *Nem szeretek tanulni.* (A tanulók 37,9%-a)

Ebben a rangsorban egy problémamegoldó képességgel rendelkező, céltudatos, az ÉTT-t, vagyis a belső szükségletből fakadó tanulást elfogadó, felelősségteljes, de tanulni nem szerető 7. évfolyamos diák képe jelenik meg.

Hasonlóan pozitív eredményt hozott a *tanulókra legkevésbé jellemző* öt állítás rangsora.

1. 24/1/b. *Nem látom a tanulás értelmét.* (Az összes mintában a tanulók 50%-a jelölte.)

2. 24/1/l. *Nem igazán érdekel a többi ember.* (A tanulók 37,6%-a jelölte.)

3. 24/1/f. *Gyakran hibáztatok másokat saját hibáimért.* (A tanulók 29,9%-a)

4. 24/1/p. *Versenyszorban leblokkolok.* (A tanulók 28,8%-a)

5. 24/1/a. *Nem szeretek tanulni.* (A tanulók 23,2%-a)

Ez a rangsor csak megerősíti az előbbi rangsor eredményeit, és összhangban van vizsgálatunk eddigi megállapításaival. A 7. évfolyamos tanulók a kontroll kérdéssor alapján szociális kompetenciájuk vonatkozásában toleránsak, az együttműködést méltatják, viselkedésük asszertív, azaz figyelembe veszik a másik fél érdekeit, véleményét. Ezek a képességek fejlett vitakészségre is utalnak, amellyel azonos eredményeket nyújtott a 23. kérdéssor elemzése. A problémamegoldó stratégiák és problémamegoldó készségek meglétét az előző kérdések elemzéséből is sikerült feltárnunk, azzal együtt, hogy a tervezés hiánya viszont erőteljesen jelen van a megkérdezett tanulók személyiségében. A *nem szeretek tanulni* állításra adott válaszok a 2. kérdés eredményéhez hasonlóan ambivalensen jelentek meg a rangsorokban, a leginkább jellemző és a legkevésbé jellemző rangsorban is az ötödik helyre került ez az állítás. A kontroll kérdés rangsorai alapján feltételezni lehet tehát egy céltudatos, döntésképes, jó érdekérvényesítő, vitakészségében és kommunikációjában fejlett személyiséget.

Ha megvizsgáljuk a rétegminták szerint a rangsorokat, hasonló eredményt kapunk az összes minta fenti rangsoraihoz. A 13. és 14. táblázatban a képzőintézmények típusa szerint foglaltuk össze a rangsorokat. A táblázatok jól mutatják, hogy nincs jelentős eltérés az egyes iskolatípusok rangsorai között.

13. táblázat: A tanulókra leginkább jellemző állítások rangsora az összes mintára és iskolatípusonként

24. A tanulókra leginkább jellemző állítások rangsora	Össz rangsora		80 ált. isk.		80 gim. %		60 gim. %	
	Összes %	Össz rangsora	80 ált. isk.	Össz rangsora	80 gim. %	Össz rangsora	60 gim. %	
24/J/d. Tanulok hibáimból.	1 44,9	1 45,1	3 56,3	2 50,0	2 50,0	3 44,1		
24/J/i. Vannak céljaim az életben.	2 41,8	2 41,7	1 50,0	3 44,1				
24/J/g. Tudom, hogy a tanulásnak később meglesz az eredménye.	3 41,0	4 41,0	5 40,6	4 44,1				
24/J/c. Cselekedeteimért vállalom a felelősséget.	4 38,4	5 40,3	2 34,4	1 38,2				
24/J/a. Nem szeretek tanulni.	5 37,9	3 38,9	7 21,9	6 20,6				
24/J/k. Elfogadom, hogy a másik embernek lehet más véleménye.	6 13,6	6 13,5	8 18,8	5 14,7				
24/J/e. Nem probléma számomra a határidők betartása.	7 13,3	7 12,5	10 15,6	8 14,7				
24/J/j. Még nem tudom, mit szeretnék az élettől.	8 10,7	9 10,8	12 15,6	12 14,7				
24/J/o. Szeretek csoportban megoldani egy feladatot.	9 10,2	8 9,4	4 9,4	7 11,8				
24/J/f. Gyakran hibáztatok másokat saját hibáimért.	10 9,0	11 9,0	6 6,3	9 8,8				
24/J/m. Meg tudom oldani a problémáimat.	11 7,6	10 8,7	9 6,3	15 8,8				
24/J/n. Elfogadom és érdekel más emberek szokása, kultúrája.	12 6,8	13 6,3	13 6,3	17 8,8				
24/J/b. Nem látom a tanulás értelmét.	13 5,9	12 4,9	14 3,1	10 5,9				
24/J/l. Nem igazán érdekel a többi ember.	14 4,5	14 4,5	16 3,1	14 5,9				
24/J/p. Versenyhelyzetben leblokkolok.	15 3,7	16 3,5	15 3,1	13 2,9				
24/J/h. Képtelen vagyok a problémákkal szembenézni.	16 3,4	15 3,1	11 0,0	16 2,9				
24/J/q. Inkább egyedül szeretem megoldani a feladatokat.	17 2,8	17 2,4	17 0,0	11 2,9				

Az első öt jellemző személyiségvonás alapján a 7. évfolyamos tanulók szociális kompetenciája fejlettségének vonatkozásában ugyanarra a következtetésre jutottunk: a három rétegminta feltételezett eltérő pedagógiai hatásmechanizmusai nem igazolódtak.

A szociokulturális háttér hatása a szociális kompetencia kialakulására

Miután hipotézisünkkel ellentétesen meg kellett állapítanunk, hogy az egyes képzőintézmények eltérő pedagógiai filozófiája, nevelési elvei szociális kompetenciát fejlesztő szempontból vizsgálatunkban nem érvényesülnek, sőt inkább mondhatók egységesnek, feltételezhető volt, hogy a válaszok szociokulturális szempontból történő elemzése hasonló differenciálatlanságot fog mutatni: a szülők iskolai végzettsége nem fogja jelentősen befolyásolni az eredményeket, a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei hasonló válaszokat nyúj-

tanak, mint az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei. A korrelációs vizsgálatok valóban nem mutattak ki egyetlen szignifikáns összefüggést sem a szociokulturális háttérváltozók és a kérdőív szociális kompetenciát vizsgáló változói között.

A szülői hatásokra utal a 31. kérdés, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a diákok a tanulásban a szülői segítséget nem igénylik, esetleg nem kapják meg. A szülői segítség hiánya az életkori sajátosságokra is visszavezethető, hiszen ebben az életkorban a szülői tekintély csökkenése, a tanulás értéktelensége figyelhető meg. Ezt bizonyítja a válaszok elemzésének eredménye is. Arra a kérdésre, hogy mennyi időt tanulnak szüleikkel otthon a diákok, az összes mintában a tanulók 52,5%-a soha, 31,9%-a heti 1-2 órát jelölt be. Az eredmény csupán a nagyközségek és az egyházi iskolák diákjainál változott, ha nem is nagymértékben: ők az első helyre a szülőkkel történő tanulás vonatkozásában a heti 1-2 órát tették.

14. táblázat: A tanulókra leginkább nem jellemző állítások rangsora iskolatípusonként

24. A tanulókra leginkább nem jellemző állítások rangsora	Össz rangsora		80 ált. isk.		Össz rangsora		80 gim.	
	Összes	Össz rangsora	80 ált. isk.	Össz rangsora	80 gim.	Össz rangsora	60 gim.	
24/J/b. Nem látom a tanulás értelmét.	1	50,0	1	50,3	2	56,3	1	52,9
24/J/l. Nem igazán érdekel a többi ember.	2	37,6	2	35,1	1	43,8	2	41,2
24/J/f. Gyakran hibáztatok másokat saját hibáimért.	3	29,9	3	30,2	4	43,8	3	29,4
24/J/p. Versenyhelyzetben leblokkolok.	4	28,8	4	27,8	3	28,1	8	29,4
24/J/a. Nem szeretek tanulni.	5	23,2	5	24,7	8	21,9	5	26,5
24/J/h. Képtelen vagyok a problémákkal szembenézni.	6	22,3	6	22,6	10	21,9	4	23,5
24/J/e. Nem probléma számomra a határidők betartása.	7	16,7	7	16,7	6	18,8	6	23,5
24/J/j. Még nem tudom, mit szeretnék az élettől	8	16,4	8	14,2	7	18,8	9	23,5
24/J/q. Inkább egyedül szeretem megoldani a feladatokat.	9	13,3	9	13,5	11	9,4	7	14,7
24/J/g. Tudom, hogy a tanulásnak később meg lesz az eredménye.	10	10,7	11	10,8	14	9,4	11	8,8
24/J/d. Tanulok hibáimból.	11	10,5	10	10,4	5	6,3	12	5,9
24/J/c. Cselekedeteimért vállalom a felelősséget.	12	6,8	12	6,9	12	6,3	10	2,9
24/J/m. Meg tudom oldani a problémáimat.	13	6,2	13	6,9	13	3,1	13	2,9
24/J/i. Vannak céljaim az életben.	14	5,9	14	6,3	9	0,0	16	2,9
24/J/o. Szeretek csoportban megoldani egy feladatot.	15	5,1	15	6,3	15	0,0	17	2,9
24/J/n. Elfogadom és érdekel más emberek szokása, kultúrája.	16	4,5	16	5,2	16	0,0	14	0,0
24/J/k. Elfogadom, hogy a másik embernek lehet más véleménye	17	4,0	17	4,5	17	0,0	15	0,0

Megállapítható, hogy a vizsgált mintában a 7. évfolyamos tanulók szociális viselkedése mögött összetett családi intellektus és ebből fakadó eltérő érték közvetítés húzódik meg. A szülők iskolai végzettsége szignifikánsan nem befolyásolta az eredményeket.

Összességében az is kijelenthető, hogy a szociális kompetenciák tekintetében az eredményeket olyan családokból kikerülő diákok produkálták, akiknek (akár nem igénylik, akár nem kapják meg a szülői segítséget), tanulása mögött nincs jelentős szülői közreműködés.

A családnak mint eltérő szociális nevelési színtérnek hatásai a szociális kompetenciák jelen vizsgálati alapján nem számítanak befolyásoló tényezőnek.

Ezt a konklúziót, valamint az eddigi kutatási eredményeket támasztják alá a 29., 30. és 31. kérdésre adott tanulói válaszok is. A válaszadók 87,6%-a jelezte, hogy van otthon számítógépük,

az internetet ennek ellenére soha (az összes minta 42,7%-ának válasza) vagy maximum heti 1-2 óra (az összes minta 16,7%-ának válasza) idejére használják. Ennek egyik oka lehet az internethasználat költsége. A valós okok megismerése érdekében elemeztük a tanulók 7. és 8. kérdésre adott válasza-it. (lásd A nyílt kérdések elemzése c. fejezetet)

Eredmények a nemek átlaggal és egymással történő összehasonlításában

A 354 tanulói mintában 48 % fiú és 52% lány töltötte ki a kérdőívet. A nemek egymással, valamint az összes minta átlagával történő összehasonlítása alapján hipotézisünk alapvetően nem igazolódott.

Mindkét csoportról kiderült, hogy nem szeretnek tanulni, de szeretnek olvasni, volt már komolyabb kitűzött cél, amit elértek, van otthon számítógépük, interneteznek, de többnyire nem otthon, illetve szinte soha nem tanulnak szüleikkel.

15. táblázat: Eredmények az összes mintában és a nemek szerinti bontásban

Tevékenység	Fiúk válaszá- nak gyakori- sága	Lányok vála- szának gyako- risága	Összes minta válaszának gyakorisága
Nem szeret tanulni	72%	54%	62,7%
Szeret olvasni	65%	75%	70,3%
Volt már komolyabb cél, amit kitűzött és el is ért	79%	78%	78,5%
Használja az internetet	78%	76%	77,1%
Van számítógépe otthon	88%	88%	87,6%
Soha nem otthon használja az internetet	41%	43%	42,4%
Soha nem tanul együtt szüleiével	47%	57%	52,5%

16. táblázat: A kérdőív intervallum változói és a tanulmányi átlageredmény közötti korrelációk

A kérdőív intervallum változói és a tanulmányi átlageredmény korrelációi min. 0,05 szign. szinten	
3a. Miért szoktál tanulni? – Tovább szeretnék tanulni.	0,295
3b. Nem akarok rossz jegyet kapni.	0,230
3c. Félek a tanárok büntetésétől.	0,109
3d. Az új tudás segít, hogy az életben elérhessem céljaimat.	0,117
3g. Kíváncsi vagyok, sok minden érdekel	0,135
3h. Azt gondolom, több tudással jobban el tudok igazodni a világban.	0,235
3i. Szeretek kitűnni tudásommal a társaim közül.	0,210
3j. Kifejezetten élvezem a tanulást	0,106
9.d.Mennyire ismered saját magadat? – Nem tudom, mit kellene tennem azért, hogy megvalósíthassam céljaimat.	-0,231
12.a. Mit teszel azért, hogy kapcsolataidat javítsd? – Semmit, nem érdekelnek mások.	-0,101
12.d. Magamban is keresem a hibát.	0,124
12.e. Megvan a magam álláspontja, nem érdekel mások véleménye.	-0,110
12.f. Próbálok türelmes lenni a másikkal szemben.	0,105
19.a. Mennyire vagy céltudatos? – Időt és erőfeszítést nem sajnálva érem el célomat.	0,134
19.b. Nincsenek céljaim.	-0,172
19.d. Kitartó vagyok az akadályok leküzdésével szemben.	0,171
19.g. Nem tudom a problémákat megoldani.	-0,127
26.Apa. Édesapád legmagasabb iskolai végzettsége	0,360
26.Anya. Édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége	0,280
27. Becsüld meg, hogy körül belül hány darab könyvetek van összesen otthon a családban!	0,180
28. Becsüld meg, hogy körül belül hány darab saját könyved van a tankönyveiden kívül!	0,230
29. Van számítógépetek otthon a családban?	0,280
30. Milyen gyakran használod otthon az internetet? 1. soha; 2. heti 1-2 órát; 3. heti 3-4 órát; 4. heti 5-6 órát; 5. 7-nél	0,201

A 15. táblázat adatai alapján elmondható, hogy bár a fiúk – lányok válasza ugyanazt a minősítést tartalmazza egymáshoz és az átlag eredményeihez képest, a fenti kérdésekben mégis jelentősebb százalékos eltérést mutatnak három területen. A fiúk az átlagnál és a lányoknál is magasabb százalékban (t próba szignifikanciaszint: $0,002 < 0,05$) válaszolták azt, hogy nem szeretnek tanulni. Bár mindkét csoport szeret olvasni, a fiúk az átlaghoz képest ugyanannyi százalékkal kevesebb motivációval teszik mindezt, mint amennyivel többen a lányok (A fiúk – lányok között e tekintetben nem jelentős a különbség, (t próba szignifikanciaszint: $0,096 > 0,05$). Hasonló eredményre jutottunk a szülővel való otthoni tanulás kapcsán is.

A t próba (szignifikanciaszint: $0,002 < 0,05$) jelentős különbséget mutatott ki a fiúk (3,6) és a lányok (3,9) tanulmányi átlageredménye között.

A további kérdések elemzése megállapította, hogy a fiúk és a lányok egyaránt az összes minta átlagával szinte azonos válaszokat produkáltak.

A nemek közötti összehasonlítás kapcsán az összes mintával megegyező megállapításokat tehetünk: bár a diákok nem szeretnek tanulni, látják a tanulás és céljaik elérése közötti kapcsolatot, a felnőtt tekintélyi személyek nem befolyásolják viselkedésüket, erős önismerettel rendelkeznek, önkritikusak, nyitottak a világra és másokra, toleránsak, szeretik a csoportmunkát, a versenyhelyzetet is elfogadják. Hipotézisünkkel ellentétben a fiúk is preferálják a csoportmunkát, a 15. kérdésre 91%-ban mondtak nemet, vagyis nem idegesíti őket, ha együtt kell dolgozniuk vagy feladatokat megoldaniuk másokkal. Ez, az együttműködésre való hajlamot tovább gondolva, türelmet, megértést, elfogadást sejtet.

A tanulmányi átlageredmény és a kérdőív intervallum változói közötti korrelációk

Hipotézisünkkel összhangban a 16. táblázat szignifikáns korrelációs együtthatói azt mutatják, hogy a tanulók teljesítményével egyenes arányban fejlődik a szociális kompetencia. A kérdőív intervallum változói és a tanulmányi átlageredmény közötti korrelációkat elemezve megállapíthatjuk, hogy a jó tanulmányi átlageredmény a szociális képességek kialakulására fejlesztő hatással bír. Ezt a szinte evidenciának számító hipotézisünket erősíti meg a 16. táblázatban összefoglalt korrelációs összefüggéslista, amely egyúttal újabb kontrollfunkciót is ellát a kérdőív érvényességére vonatkozóan.

A nyílt kérdések elemzése

A nyílt kérdésekre adott válaszokat a tartalom-elemzés módszerével vizsgáltuk. A zárt kérdések mellett a nyílt kérdések segítettek bennünket a 7. évfolyamos tanulók attitűdjéről, érdeklődéséről, gondolatairól minél közelebbi információkat meg tudni. Ennek érdekében első lépésben a nyílt kérdések kódolását végeztük el, a kérdések sorszáma szerint:

Az 5. kérdésre, *Milyen könyvet olvastál az utóbbi időben?* adott válaszokat 3 kategóriába soroltuk:

5/A – kötelező olvasmány,

5/B – kötelező olvasmánytól eltérő könyvek,

5/C – nem olvas, nem ér rá olvasni.

A 7. kérdésre, *Ha használod az internetet milyen célból?* adott válaszokat 2 kategóriába soroltuk:

7/A – tanulás céljából, pl. kiselőadás elkészítéséhez, tanórára való felkészüléshez, jobb jegy érdekében,

7/B – szórakozás céljából, azaz chat, programok letöltése, játék.

A 8. kérdésre, *Ha nem használod az internetet miért nem?* adott válaszokat 2 kategóriába soroltuk:

8/A – nem tud hozzáférni,

8/B – nem érdekli.

A 10. kérdésre, *Fejezd be a mondatokat! Jó teljesítményt nyújtok – Nem vagyok elég ügyes.* válaszait 2 kategóriába soroltuk:

10/A – nem tudja,

10/B – tantárgyak alapján válaszol,

10/C – kompetenciákat, személyiségvonásokat sorol fel.

A 11. kérdésre, *Miként képezed el magad 10 év múlva?* adott válaszokat 3 kategóriába soroltuk:

11/A – nem tudja,

11/B – tanulmányt, foglalkozást, családot említ,

11/C – elvárt értékeket (pl. egészség) említ.

A 13., illetve a 14. kérdésnél ugyanazt a 2 kategóriát állítottuk fel:

13-14/A – nincs elvárása,

13-14/B – van elvárása és ezeket felsorolja.

Emellett vizsgáltuk még a megjelenő tulajdonságokat, a megjelenés gyakorisága alapján rangsoroltuk őket. Az első három-három tulajdonságot kiemeltük.

A 21. kérdésre *Írd le legutóbbi komolyabb célod, amelyet sikerült teljesítened?* adott válaszokat 4 kategóriába soroltuk:

21/A – nincs célja, ide tartozik a mert úgysem sikerül megvalósítani válasz is,

21/B – tanulmányhoz, sportteljesítményhez, iskolához kapcsolódó célok, pl. javítás, felvételi,

21/C – vásárláshoz kapcsolódó célok, pl. biciklit vásárolni,

21/D – tulajdonsághoz, személyiségvonáshoz kapcsolódó célok, pl. rossz tulajdonságról leszokni. A 24., a szociális kompetencia jelentését tartalmazó kérdéseink válaszait 2 kategóriába soroltuk:

24/A – nem ismeri, nem érti, vagy félreértelmezi a fogalmat,

24/B – ismeri, érti, jól értelmezi a fogalmat.

A nyílt kérdések elemzésének eredményei

A nyílt kérdések kódolása után e tanulmány arra vállalkozott, hogy a kódolás utáni első benyomások pedagógiai eredményeit összefoglalja. Az adatok számszerűsítése, a gyakoriságok megállapítása, a háttérváltozók közötti összefüggések feltárása a jelen tanulmánynak nem célja.

Az olvasás, a más korban élt, különböző rangú, nemű emberek sorsának műveken keresztül történő megismerése, átélése az érzelmi kompetencia fejlesztésének kiváló eszköze. A tanuláshoz ez a módja biztosítja a személyiség korosztálynak megfelelő fejlődését indirekt nevelési hatásrendszerben.

Első elemzésre összefoglalóan megállapítottuk, hogy a 7. évfolyamos tanulók közel egyenlő arányban olvasnak kötelező olvasmányokat (a leggyakrabban Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyőjét, Jókai Mór: Kőszívű ember fiait említették a tanulók) és a kötelező olvasmánytól eltérő regényeket. A nem kötelező olvasmányok körében a Harry Potter-könyvek, a lányregények, az ifjúsági könyvek és nem utolsósorban a korosztályt érdeklő szórakoztató művek jelentek meg. A válaszadók csupán egyharmada nem olvas semmit. Ez a réteg gyakran említi a 'nem ér rá', illetve a 'nem emlékszik a legutóbb elolvasott műre' indokokat. A 'nem ér rá' válaszok további kérdéseket indukálnak a korosztály terhelését, esetleg a szabadidő hasznos eltöltésének negatív mintáit illetően.

Az internethasználat több oldalról történő feltérképezése világossá tette számunkra, hogy a diákok többségének nincs otthon internet-hozzáférési lehetősége, az internetet az iskolában használják. A 6 osztályos gimnázium tanulóinak feltételezett tanulási motivációja, érdeklődése több nyílt kérdésen keresztül is bebizonyosodott: a tanulók 55%-a az internetet tanulás céljából, a házi feladat vagy szorgalmi feladatok elkészítésére használja. Az összes mintát tekintve a tanulók inkább játékra, szórakozásra használják az internetet. Ami meglepő, hogy e fiatal korosztály

közel harmada szerint az internet „butaság”, vagy éppen közömbösek vele szemben. Ezek a válaszok a kíváncsiság, az érdeklődés teljes hiányát, a túlzott negatív kritikát mutatják egy fiatal korosztály esetében. Ezek az eredmények több pedagógiai vizsgálat alapján is az életkornak megfelelő viselkedést tükrözik.

A 7. évfolyamos fiatalok a zárt kérdések alapján jól ismerik saját képességeiket, viszont amikor konkrétan meg is kell őket határozniuk, már nem olyan határozottak. A válaszok között inkább a nem tudja (nem ismeri, miben jó, miben nem) kategória jelent meg. Azok a válaszadók, akik meg is tudták mondani, miben nyújtanak jó és kevésbé jó teljesítményt, válaszaikat az iskolai teljesítmény vonatkozásában adták meg, pl. földrajzból, kosárlabdában stb. és nem képességek, személyiségvonások tekintetében.

Válaszaik egy manapság hangsúlyosabb társadalmi elvárásnak felelnek meg: az érték mérője a teljesítmény és nem a neveltség. Valószínűleg ezek a hatások érik őket az iskolában is.

A 11. kérdésben (*Miként képzeled el magad 10 év múlva? Írd le!*) hasonló eredmények prognosztizálhatók. A zárt kérdésekből kiderült, hogy a diákok nem igazán terveznek és ez a tulajdonságuk ebben a kérdésben realizálódott: döntő többségében nem tudták megfogalmazni, miként képzelik el magukat 10 év múlva. Akiknek mégis volt válaszuk, családot, foglalkozást, anyagiakat – házat, autót – említettek, és elenyésző volt a szociális kompetenciákra utaló megnyilvánulás, mint pl. elégedett önmagával (önelfogadás), boldog, átlagos ember válaszok. Ebben az életkorban érthetően a tervek még a tanulmányi előmenetellel, a remélt szakmával, a családi étellel foglalkoznak, az örök emberi értékek fontosságát nem érzik lényegesnek. Ennek kiküszöbölésére az iskoláknak tudatosan kellene figyelniük, a figyelemfelhíváson túl a fejlesztésre is időt kellene áldozniuk, ráadásul a tudatos, tervezett életpálya-építést már ebben a korban el kell kezdeni. A kialakítást a sikerélmények lehetőségének biztosítása, a pedagógiailag releváns pályaaorientációs tanácsadás és értékelési módszertan mind elősegíthetik.

A társas kapcsolatok kialakításában (13. *Baráti kapcsolat kialakítása során milyen szempontok szerint választod ki barátodat?* 14. *Írj le pár olyan tulajdonságot, amit nem tudsz elviselni másokban!*) nagyon határozott elképzeléseik vannak a tanulóknak. Első elemzésre megállapítottuk, hogy nagyon sokszínű az a tulajdonságlista, amely alapján barátokat választanak maguknak, illetve amit nem tudnak

SZIN

elviselni másokban. Az ilyen irányú véleménynyilvánítás az életkornak jellemző sajátossága.

A 13. kérdés vonatkozásában: barátságos, aranyos, megbízható, lehessen vele beszélgetni, értelmes társ, jó humorú, szép, okos, megbocsátó, nem cigizik, nem iszik, barátságos, becsületes, kedves, jó tanuló, jó sportoló, őszinte, értelmes, türelmes, okos, megértő.

Az összes mintában a következő három tulajdonság dominanciája bontakozik ki:

1. azonos érdeklődés
2. megértő
3. megbízható

A 14. kérdés vonatkozásában: beképzelt, öntelt, szemtelen, türelmetlen, buta, dohányzik, iszik, kötözködő, anyáskodó, okoskodó, pletykás, megbízhatatlan, figyelmetlen, udvariatlan, szemtelen, irigy, trehány, hazudós, kétszínű.

Az összes mintában a következő három tulajdonság dominanciája bontakozik ki:

1. beképzelt
2. önző
3. irigy

Sokszor rögzítettük azt, hogy a tanulók a 13. kérdésre úgy válaszoltak, hogy az általuk került magatartásformákat határozták meg, pl. ne legyen önző. A 8 osztályos általános iskolások körében gyakran találkoztunk a szenvedélybetegségek – alkohol, cigaretta – negatív kritikájával, a megbízhatatlanság, udvariatlanság, szemtelenség kerülésével, míg a gimnazisták körében a tudjunk beszélgetni, azonos érdeklődési kör, a jó tanuló, értelmes társ igénylésével. Ezek a válaszok az adott tanulókör baráti társaságára, érintkezési körének tulajdonságaira világítanak rá. Mind a 6 osztályos, mind a 8 osztályos gimnazisták kifejezetten pozitívan kezelték a tudás értékét társaik megítélésekor.

Az is látszik, hogy a tanulók olyan kompetenciákat várnak el társas kapcsolataikban, illetve olyan kompetenciák alapján ítélnék meg embereket, amelyekben ők kifejezetten rosszul teljesítenek. Elvárják a toleranciát, a megértést, és közben ezekben a kompetenciákban nekik is fejlődniük kellene, a másik oldalról jól jelzik e kompetenciák fejletlenségét nem csupán a korosztályban, de bármilyen társas érintkezésben.

Válaszaikban az is jól tükröződik, hogy nem bírják az egoisztikus megnyilvánulásokat, kerülnek azokat az embereket, akik csak magukkal foglalkoznak, és nem figyelnek társaikra.

Az összes minta alapján a válaszadók 78,5%-a jelezte, hogy volt már komolyabb cél, amit kitűzött

magá elé és el is ért. A válaszadók e táborának céljait a tanulmányi, teljesítménybeli tevékenységekhez lehet kapcsolni, pl. félévi jegyen javítani, jobb jegyet szerezni, gólt lőni versenyen, diákolimpián fociban az első helyet elérni stb. Ezen a kategórián belül találkoztunk a 8 osztályos gimnazisták 58,8%-os 'bejutni a gimnáziumba' céljával.

A célokat egyrészt meghatározzák az életkorból, másrészt az adott egyén helyzetéből fakadó lehetőségek. A tanulmányi sikerességhez kapcsolódó válaszok nagy százaléku megjelenése újfényt rávilágít a korosztályra ható oktatáscentrikus, teljesítményt elváró szemléletre. A tanulás belső szükségletté való kialakításában nem segít a kényszer, a túlzott teljesítménycentrikus megítélés. Ezek a válaszok pedig pont azt igazolják, hogy a 7. évfolyamosok ebben a kényszert jelentő határendszerben fejlődnek.

A diákok céljait nem szabad lebecsülni, még ha azok vásárláshoz kapcsolódó célokat is jelölnek (számítógépbe alkatrészt venni, új ruhát venni). A célok felállítása, azok elérése komoly problémamegoldási, döntési, alkalmazkodási folyamatokat feltételez, mely képességek kialakulását pontosan az ehhez hasonló, az életkornak megfelelő feladatokon keresztül gyakorolhatják a fiatalok.

Nagyon öröndetes volt számunkra látni, hogy a diákok, bár elenyésző számban, de beszámoltak olyan célokról is, amelynek eléréséhez valamely képességüket kellett próbára tenniük, pl. nyulakat akartam tenyészteni és sikerült, megszabadultam egy olyan embertől, akinek a közelsége nyugtalanító volt és folyton piszkált, 300 méter magas torony megmászása – tériszonnyal.

A kudarcból való félelem miatt (szerencsére ugyancsak elenyésző számban) a célok kerülése komoly pedagógiai feladatokat sürget, komoly problémakezelési hiányosságokat jelent.

A 7. évfolyamos tanulóktól szociális képességeket várunk el. De tudják-e a tanulók, hogy mit is jelent egy-egy ilyen képesség? Erre voltunk kíváncsiak a 25. kérdésben. Az első elemzések után kijelenthető, hogy a tanulók két fogalommal kapcsolatban az életkoruknak megfelelő tudással rendelkeznek, míg három fogalommal kapcsolatban alulteljesítettek. Az életkori tudásnak megfelelően gyakran szinonimával helyettesítik a fogalmakat, nem magyaráznak, hanem körülírják, más szavakkal ismertetik a jelentést. Világosan látszik az is, hogy a kérdés miatt kezdenek el gondolkodni a fogalmakon, nincs előzetes, konkrét ismeretük, kitalálnak, rögtönöznek. Ebből a tapogatózó tudásból adódik, hogy az iskolában

nincsenek olyan helyzetek elé állítva, amelyben ezeket a képességeket gyakorolhatnák. Nem csak direkt módon, verbális úton lehet fogalmat magyarázni, hanem az indirekt lehetőségek, a megélés biztosításával is. Ráadásul ez ebben a korban hatékonyabb is.

A diákok leginkább az együttműködés és az ÉTT, legkevésbé az elfogadás, a nyitottság és a versenyhelyzet fogalmakkal vannak tisztában. A rétegminták tekintetében látszik a differenciáltság a gimnáziumi osztályok előnyére.

Positívum, hogy az együttműködésnél a közös cél, a siker, a közös problémamegoldás, az alkalmazkodás, a segítségnyújtás, az összetartás, a mindenki beleszólása, a csapatmunka, a másik támogatása fogalmakat olvashattunk. Az ÉTT-nél a folyamatos tapasztalatszerzés, az élet végéig történő tanulás, a kitartás, a felnőttként tanulás, az öregkorig, halálíg tanulás, az addig tanul, amíg lehet magyarázatok többször is megjelentek. Megjegyeztük, hogy ennél a fogalomnál a diákok több esetben is megemlítették a következőket: közben elszáll felette az idő, nagyon rossz lehet, nincs kikapcsolódás. Ez is utal arra, hogy a diákok inkább rossz véleménnyel vannak az ÉTT fogalmáról.

A másik három fogalomnál több esetben is találtunk hibás válaszokat. Pl.: az elfogadásnál a belétördés, az elviselés, az elfogadom, amit adnak, a nyitottságnál a meghallgatnak, az elmondhatom másnak a bajomat, az igazmondás, az őszinteség válaszok jelentek meg. A versenyhelyzetet alacsony százaléku kivétellel hibásan értelmezik: mások ellen küzdeni, helyezést elérni, minősítést jelent válaszaikkal.

A 21. század elvárt képességeinek, személyiségvonásainak területén van mit pótolni. Miért várjuk el, hogy a fiatalok produkálják ezeket a képességeket, ha nem is ismerik őket? Amit nem ismernek, annak nem fogják látni előnyeit, nem tudják megtapasztalni hátrányait saját maguk és a közösség tekintetében.

Összegzés

Mérésünk a 7. évfolyamos tanulók szociális kompetenciáját kívánta feltárni Bács-Kiskun megyében, 354 fős mintában.

A kompetencia mint tanult személyiségbeli komponens fontos mutatója annak a hatásrendszernek, amelyben ezek a fiatalok nevelődnek: családnak, kortárs csoportnak és természetesen a pedagógiának, intézmény és pedagógus szintjén egyaránt.

Előttünk már több vizsgálat bemutatta, hogy a 7. évfolyam (és nem a 13. életév) egy olyan fejlődés-lélektani csomópont, amely az egyén erkölcsi viselkedésében hanyatlást eredményez. A vizsgálatok arra is rámutattak, hogy mindez inkább köszönhető a fiatalokat ért spontán hatásoknak (településkörnyezet, család érték közvetítő és nevelői hatása, a képzőintézmény jellege, illetve a tanuló iskolában – tanulóközösségben elfoglalt helyzete) és kevésbé az irányított, tudatos pedagógiai munkának.

Ezért úgy gondoltuk, hogy kérdőívünket igazítjuk ehhez a speciális helyzethez. Így kerültek a kérdőívbe a szociokulturális háttérre vonatkozó kérdések, a kiértékelésnél pedig a településkörnyezet, valamint a képzőintézmény típusa szerinti csoportosítás.

A kiinduló kérdés, mely szerint szeretnek-e tanulni a fiatalok, meggyezett hipotézisünkkel, a 7. évfolyamosok kategorikusan kijelentik: nem szeretnek tanulni. Ez az eredmény született a településkörnyezet, a képzőintézmény típusa, illetve a nemek közötti összehasonlítás esetében is, és kiderült, hogy a szociokulturális tényezőknél is elhanyagolható a hatása. A további elemzések során bebizonyosodott, hogy a szociális képességek birtoklását a háttérváltozók nem befolyásolják.

Az elemzések elgondolkodtató eredményeket hoztak, hipotéziseink néhol megerősítést nyertek, más esetben megdőltek, pedagógiai konzekvenciákra rávilágítva. A vizsgálat alapján elmondható, hogy a 7. évfolyamos tanulóknak a személyiségképe kettős: az első egy idealisztikus személyiségkép, mely olyan személyiségeket, szociális képességeket takar, amelyeket a diákok birtokolni szeretnének, esetleg elvárnak tőlük. A második egy reális személyiségkép, mely belső motivációtól vezérelt valós személyiségüket takarja, ilyenek ők valójában.

A két személyiségkép egy helyen kapcsolódik össze, méghozzá a problémakezelés nehézségeinek vonatkozásában.

A következőkben nézzük meg, mit takarnak az egyes személyiségképek.

Az idealisztikus személyiségkép a következő megállapításokat hozta: Bács-Kiskun megye vizsgált 7. évfolyamos tanulói nem szeretnek tanulni, de látják a tanulás jövőbeli hasznát. Tanulási motivációjuk között nem szerepel a felnőtt tekintélyi személyektől való félelem, ők a kor kihívásaira akarnak válaszolni tudásukkal. Ezt bizonyítandó 70,3 %-uk szeret olvasni. Saját bevallásuk szerint

ismerik saját magukat, tisztelik a másik embert, meg akarják érteni véleményeiket, gondolataikat, érzéseiket. Nyitottak, érdeklődők, önzetlenek és segítőkészek embertársaik iránt. Sikerorientáltak, a versenyhelyzetet jó játéknak tartják, saját erőik demonstrálásának eszközét látják benne. Tudnak problémákat kezelni, szeretnek új megoldásokat keresni, kreatívak, a kitartás, kockázatvállalás jellemzi őket. A csoportmunkára, együttműködésre éppen annyira fogékonyak, mint amennyire ellenzik.

A reális személyiségkép természetesen az idealisztikustól sok területen eltérhet, hiszen az általunk feldolgozott adatokat a megkérdezett tanulók önálló, szabadon megfogalmazott válaszaiból nyertük, amelyek valószínűleg jelentős igazságtartalommal bírnak, hiszen kértük a mérésvezetőket, hassanak oda és ösztönözzék a tanulóikat az őszinte válaszadásra. Számolnunk kell azonban azzal, hogy a tanulók a mindenkori elvárásoknak és társadalmi normáknak is próbáltak megfelelni, s nem minden esetben fogalmazták meg válaszaikat kellő átgondoltsággal, teljesen őszintén. Bár a kérdőív kontrollkérdései és más kontrollfunkciók (korrelációs összefüggés vizsgálatok a kérdőív változói között) nem jeleztek ilyen jellegű ellentmondásokat, mégis indokoltnak tartjuk vizsgálatunk kiegészítését, kontrollálását, folytatását további megbízható mérési módszerek alkalmazásával. Lehetőség szerint elsősorban a megfigyelés szakszerű módszereit alkalmazva, élőben, interaktív kapcsolatban szeretnénk további mérési adatokat gyűjteni különböző szituációkban a tanulók szociális viselkedéséről.

Vizsgálatunk egyértelműen kimutatta, hogy a 21. század oly erősen igényelt szociális képességeit, készségeit és motívumait a 7. évfolyamos diákok részben ismerik és birtokolják azokat. Az ÉTT, a tolerancia, a problémamegoldó képesség és az együttműködés képességének fejlettsége egyéni sikereik, majd nemzetünk eredményességének, versenyképességének záloga lehet. Ma Magyarországon a pedagógusoknak, a szülőknek birtokában kell lenniük annak a szemléletváltásnak, amely biztos segítheti a diákokat az élet kihívásaira felkészülni.

Csak az a pedagógus lesz képes a fenti képességeket kialakítani, aki saját maga is birtokolja azokat, rugalmas, akar és képes is alkalmazkodni a változásokhoz. A pedagógia gyakorlatának módszertani megújulásán, új tanulászervezési formák alkalmazásán, a pedagógus szerepfelfogás átértékelésén, a facilitáló magatartás kiala-

kításán kell dolgoznia. Ki kell aknázni a diákok „idealisztikus” elképzelését vágyaik intézményes keretek közötti tudatos fejlesztésére. A 7. évfolyamosok idealizmusának pozitívuma, hogy a diákok felismerték a világban zajló változásokat, amit frontális tanulászervezésünkkel, merev, teljesítmény-központú elvárásainkkal, ötleteik, érdeklődésük leépítésével, a sikerélmény, a pozitív megerősítések, a motiváció mellőzésével csak leépíthetünk.

A kutatáshoz készült kérdőívek:

1. Kérdőív a szociális kompetenciáról 7. évfolyamos tanulók számára
2. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, összes mérésben részt vevő iskola
3. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, megyeszékhely rész minta szerint
4. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, város rész minta szerint
5. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, kisváros rész minta szerint
6. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, nagyközség rész minta szerint
7. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, község rész minta szerint
8. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, 8 osztályos általános iskolák rész minta szerint
9. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, 6 osztályos gimnázium rész minta szerint
10. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, 8 osztályos gimnázium rész minta szerint
11. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, világi iskolák rész minta szerint
12. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, egyházi iskola rész minta szerint
13. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, fiúk rész minta szerint
14. Szociális kompetenciamérés statisztikai kiértékelése, lányok rész minta szerint

Irodalom

Bábosik István: *Alkalmazott nevelélmélet*. Bp., Okker, 2003.

Goleman, Daniel: *Érzelmi intelligencia a munkahelyen*. Bp., Edge, 2004.

Nagy József: *Szocialitás*. In.: Nagy József (szerk.): *Alapkészségek fejlődése 4-8 éves életkorban*. Bp., OKÉV-KÁOKSZI, 2002.

Nagy József – Zsolnai Anikó: *Szociális kompetencia és nevelés*. In.: Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Bp., Osiris Kiadó, 2001.